

Pensjonsreformen:

Hvor rettferdig er pensjonsfordelingen i Norge?

Siri Skjelle Sollid

Veileder: Ingvild Almås

Masterutredning: Finansiell Økonomi

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Denne utredningen er gjennomført som et ledd i siviløkonomutdanningen ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at høyskolen innestår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

I denne oppgaven studerer jeg fordelingen av pensjon fra folketrygden i Norge i et aktuarisk og et egalitært rettferdighetsperspektiv. Levealdersjustering i den moderniserte folketrygden skal ta hensyn til aldringen av den norske befolkningen. Siden ulike yrker har ulik forventet levealder, kan en hevde at et system som kun tar hensyn til forventet levealder i befolkningen som helhet, fører til overføringer fra de yrkesgruppene som har kort forventet gjenstående levetid til de som har lang forventet gjenstående levetid.

I denne oppgaven introduserer jeg et pensjonssystem med yrkesspesifikk levealdersjustering. Denne pensjonsordningen tar hensyn til at menn og kvinner med ulik yrkesbakgrunn vil ha ulik forventet lengde på pensjonisttilværelsen ved at det utarbeides egne delingstall for ulike grupper i samfunnet.

Det har blitt hevdet at modernisert folketrygd er et skritt i aktuarisk retning. Mine beregninger viser at pensjonsreformen ikke fører til økt aktuarisk rettferdighet og heller ikke til økt egalitær rettferdighet i forhold til dagens folketrygd. Derimot ville innføringen av et system med yrkesspesifikk levealdersjustering føre til større samsvar med både aktuarisk og egalitær rettferdighet.

Forord

Denne oppgaven er avslutningen på mitt femårige siviløkonomstudie ved Norges Handelshøyskole. For å få godkjent mastergraden må alle studenter skrive en masterutredning innenfor sin hovedprofil, som i mitt tilfelle er finansiell økonomi.

Høsten 2009 hadde jeg faget Personlig Økonomi, der Agnes Bergo foreleste om pensjon. Dette gjorde meg nysgjerrig på og interessert i området. Høsten 2010 foreleste min veileder Ingvild Almås om pensjon i faget Langsiktig Makroøkonomisk Analyse. Dette gjorde meg ytterligere interessert i fagområdet, og jeg bestemte meg for å skrive en oppgave innenfor dette temaet.

De to foreleserne hadde et noe forskjellig utgangspunkt for sine forelesninger. Bergo sine forelesninger omhandlet for det meste pensjonssystemets regelverk i Norge, mens Almås sine forelesninger omhandlet design av pensjonssystem, behovet for en pensjonsreform etc. I oppgaven har jeg forsøkt å kombinere begge disse fokusene i en analyse av pensjonsreformen som nylig ble innført i Norge. Ettersom pensjonsreformen ble innført 1. januar 2011 er temaet uhyre dagsaktuelt og bør være av interesse for mange lesere.

Jeg vil takke min veileder Ingvild Almås for god hjelp. Hennes forslag og råd har vært til stor hjelp underveis i arbeidet.

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	2
FORORD	3
1. INNLEDNING	6
2. GENERELT OM PENSJON	8
2.1 PENSJON OG PENSJONSSYSTEM	8
2.2 HVORFOR EKSISTERER ET PENSJONSSYTEM?	8
2.3 ULIKE DESIGNVALG	9
3. DAGENS FOLKETRYGD	12
3.1 VIKTIGE BEGREPER	12
3.2 UTVIKLINGEN I FOLKETRYGDEN	12
3.3 REGELVERKET I DAGENS FOLKETRYGD	14
4. BEHOVET FOR EN REFORM	17
4.1 BÆREKRAFTIGHET	17
4.2 URETTFERDIGHET	18
5. MODERNISERT FOLKETRYGD	19
5.1 VIKTIGE BEGREPER	19
5.2 REGELVERKET I MODERNISERT FOLKETRYGD	20
5.3 REGELVERKET MED YRKESSPESIFIKK LEVEALDERSJUSTERING	21
6. ANALYSE.....	22
6.1 FELLES EGENSKAPER	22
6.2 FORVENTET GJENSTÅENDE LEVETID, LØNN OG ANTALL ANSATTE.....	23
6.3 YRKER	24
6.4 FREMGANGSMÅTE DAGENS FOLKETRYGD	27
6.5 FREMGANGSMÅTE MODERNISERT FOLKETRYGD	27
6.6 FREMGANGSMÅTE YRKESSPESIFIKK LEVEALDERSJUSTERING	30

7.	RESULTATER – SAMLET PENSJON	32
7.1	DAGENS FOLKETRYGD	32
7.2	MODERNISERT FOLKETRYGD.....	32
7.3	YRKESPESTIFIKK LEVEALDERSJUSTERING	33
8.	RETTFERDIGHET	34
8.1	INTRODUKSJON	34
8.2	EGALITÆR RETTFERDIGHET	35
8.3	AKTUARISK RETTFERDIGHET.....	40
9.	KONKLUSJON	46
10.	LITTERATURLISTE	48
11.	VEDLEGG	50
11.1	VEDLEGG A	50
11.2	VEDLEGG B.....	52
11.3	VEDLEGG C.....	53
11.4	VEDLEGG D	55
11.5	VEDLEGG E.....	58

1. Innledning

Pensjonsreform står på agendaen i nesten alle OECD-land (se for eksempel Fehr og Thøgersen (2007) for en diskusjon av dette). De fleste pensjonssystemer er av typen pay-as-you-go (PAYGO), der de yrkesaktive løpende finansierer pensjonene. Pensjonssystemene har over tid blitt mer sjenerøse og har etter hvert også gitt muligheter for tidligpensjonering. De siste tiårene har det blitt klart at en aldrende befolkning i de fleste OECD-land setter pensjonssystemet under et enormt press. Dette har altså utløst en bølge av reformer.

Situasjonen i Norge er som i resten av OECD. En kombinasjon av en aldrende befolkning og svak vekst i arbeidsstyrken vil sette pensjonssystemet under press i tiden fremover (NOU 2004:1). I 2001 var det rundt 2,7 yrkesaktive per pensjonist, mens tilsvarende i 2050 forventes å være 1,6. Tidligpensjonering og sen inntreden i arbeidslivet bidrar ytterligere til en forverret situasjon. Det er anslått en sterk vekst i pensjonsutgiftene fremover, og Statens Petroleumsfond Utland forventes kun å dekke en relativt liten del av disse. Det synes derfor klart at det også i Norge er nødvendig med en pensjonsreform.

Folketrygden utgjør hoveddelen av pensjonssystemet og er dermed den viktigste inntektskilden for mange pensjonister (Seip, 2001). Mitt fokus i denne oppgaven er derfor utbetalingen fra folketrygden. Fra 1. januar 2011 ble pensjonsreformen med modernisert folketrygd innført. Denne reformen skal bidra til å skape et bærekraftig pensjonssystem i Norge i årene fremover. Dette skal først og fremst oppnås gjennom levealdersjustering og delingstall. Delingstallet skal reflektere forventet gjennomsnittlig levetid ved pensjonsuttak. Dette betyr i praksis at når den norske befolkningen lever lenger må det arbeides lenger for å ha krav på samme pensjonsytelse.

Det utarbeides ett felles delingstall for hvert årskull, som reflekterer gjennomsnittet i befolkningen. En utfordring ved dette er at ulike personer innen samme årskull har svært ulik forventet gjenstående levetid på pensjoneringstidspunktet. Forventet pensjonisttilværelse avhenger i stor grad både av kjønn og yrke (Borgan, 2007). I min analyse ønsker jeg å undersøke forskjeller i pensjonsutbetaling ved bruk av ett felles delingstall og med delingstall utarbeidet for menn og kvinner med ulik yrkesbakgrunn.

Resultatene for pensjonsutbetaling fra folketrygden med pensjonsreformen og yrkesspesifikk levealdersjustering vil jeg sammenligne med resultatene fra det gamle pensjonssystemet. Det

gamle pensjonssystemet kalles også dagens folketrygd fordi alle pensjonister i lang tid fremover til få hele eller deler av sin pensjon beregnet etter disse reglene.

Jeg ønsker å evaluere resultatene i henhold til ulike rettferdighetsprinsipper. Det finnes mange rettferdighetssyn, men i denne oppgaven har jeg valgt ut to; aktuarisk og egalitær rettferdighet. Etter et aktuarisk eller libertarianistisk rettferdighetssyn får pensjonister en utbetaling fra pensjonssystemet som er proporsjonal med innbetalingen til systemet (Almås et al., 2011). Det rettferdige etter et egalitært rettferdighetssyn er derimot at alle pensjonister får samme ytelse uavhengig av innbetalingen til pensjonssystemet i den yrkesaktive perioden.

I kapittel 2 viser jeg hvorfor man har et pensjonssystem og diskuterer ulike designvalg av pensjonssystemer. I kapittel 3 forklarer jeg hvordan den nå foreldede folketrygden i Norge var bygd opp. En betraktning av hvorfor det er nødvendig med en pensjonsreform følger i kapittel 4, før reglene i folketrygden etter pensjonsreformen presenteres i kapittel 5. Analysedelen, som er mitt hovedfokus, følger i kapitlene 6,7 og 8. Kapittel 6 inneholder forutsetninger og valg som er viktige for analysen. Resultatene av analysen for de ulike pensjonsordningene presenteres i kapittel 7. I kapittel 8 evalueres så resultatene fra analysen basert på de to ulike perspektivene; det aktuariske og egalitære perspektivet. Kapittel 9 konkluderer og summerer analysen.

2. Generelt om pensjon

Før jeg går inn på bakgrunnen for et pensjonssystem, samt ulike designvalg i forbindelse med pensjon, vil jeg kort definere begrepene pensjon og pensjonssystem.

2.1 Pensjon og pensjonssystem

Pensjon er en betegnelse for offentlige og private ytelser som skal gi kompensasjon for bortfall av eller mangel på arbeidsinntekt (Økonomiguiden).

Et *pensjonssystem* betegner ulike pensjonsordninger i et land. Pensjonssystemet skal sikre at innbyggerne har økonomisk trygghet i form av grunntrygghet og standardtrygghet. Jeg vil komme nærmere inn på hva dette innebærer senere.

2.2 Hvorfor eksisterer et pensjonssystem?

Et pensjonssystem har en rekke oppgaver. Jeg vil i det følgende kort nevne fire av de viktigste oppgavene.

2.2.1 Forsikring

Pensjon skal være en forsikring for den enkelte mot sykdom og uførhet. Dersom muligheten til å stå i lønnet arbeid forsvinner på grunn av sykdom, er man altså sikret inntekter fra uføre- og alderspensjon.

2.2.2 Utjevning av konsum

Livssyklushypotesen sier at alle individer ønsker å ha et så jevnt konsum som mulig over livsløpet (NOU 1994:6). Dette innebærer at individer sparer til egen pensjon i den yrkesaktive perioden og bruker av dette som pensjonist. Ettersom ikke alle individer kan forventes å være rasjonelle aktører kan en anta at ikke alle vil klare å avsette midler til pensjonisttilværelsen. Derfor hjelper myndighetene gjennom pensjonssystemet den enkelte å spare til sin alderdom.

2.2.3 Utjevning av sosiale forskjeller

Myndighetene benytter pensjonssystemet til å sikre at ingen pensjonister står uten inntekt. Derfor gir myndighetene minimumsytelser til de som ikke har tjent opp pensjonsrettigheter. Samtidig opparbeider man kun pensjonsrettigheter av pensjongivende inntekt opp til en øvre grense. Dermed blir kompensasjonsgraden lavere for høyere lønninger. I Norge har pensjonssystemet en sosial omfordelingsprofil.

2.2.4 Risiko knyttet til usikkert dødstidspunkt

Et problem med å spare til egen alderdom er at man ikke vet hvor mange år man vil være pensjonist. Går man ut fra at man kommer til å leve x år, men levetiden overstiger dette, står man uten midler de siste leveårene. En kunne argumentere for at det kan konstrueres slike produkter i finansmarkedene, men som tidligere nevnt er det grunn til å tro at ikke alle aktører er rasjonelle. Pensjonssystemet sikrer alle en viss inntekt i pensjonisttilværelsen, og fjerner i stor grad risiko knyttet til dette.

2.3 Ulike designvalg

I dette avsnittet vil jeg gå nærmere inn på ulike valg ved utformingen av et pensjonssystem. Jeg vil se nærmere på PAYGO vs. fondering, definert bidrag vs. definert ytelse samt aktuariske eller ikke-aktuariske systemer. Jeg vil forklare nærmere hva disse begrepene betyr og knytte dette opp mot pensjonssystemet vi har i Norge i dag. Gjennomgangen følger i stor grad den i Fehr og Thøgersen (2007).

2.3.1 PAYGO versus fondering

I et PAYGO-system er det den yrkesaktive delen av befolkningen som finansierer utbetalingene til den pensjonerte delen av befolkningen. Folketrygden i Norge har i stor grad vært av denne typen. Med en aldrende befolkning blir byrden på den yrkesaktive delen av befolkningen svært stor. Dette er en av grunnene til at pensjonsreformer har blitt tvunget fram i mange land, også i Norge. Jeg vil komme nærmere tilbake til dette senere.

I et fondert system sparer hver generasjon i fond til sin egen pensjon. Hver generasjon avsetter altså midler i sin yrkesaktive periode som skal fortæres som pensjonist.

Pensjonsreformen som trådte i kraft 1. januar 2011 er i stor grad et fondert system. Jeg vil senere komme inn på flere detaljer rundt dette og hvorfor denne endringen var nødvendig.

2.3.2 Definert bidrag versus definert ytelse

Om definert bidrag eller definert ytelse velges avhenger av hvordan myndighetene ønsker at risikofordelingen skal være mellom ulike generasjoner.

Definert bidrag betyr at det er bestemt hvor mye arbeidstakeren skal betale inn til pensjonssystemet, hva han vil få ut avhenger imidlertid av stokastiske variabler. Disse avhenger igjen av om pensjonssystemet er av typen pay-as-you-go eller fondering. Definert ytelse betyr at det er bestemt hva pensjonisten skal få utbetalt. Det som er usikkert er dermed hva som må betales inn. Dette avhenger som over av stokastiske variabler og type system.

I et PAYGO-system med definert ytelse er utbetalingen for den pensjonerte delen av befolkningen bestemt. All risiko ligger dermed på den yrkesaktive delen av befolkningen. Har man et PAYGO-system med definert bidrag ligger all risiko på pensjonisten fordi det er bestemt hva arbeidsstyrken skal betale inn.

Med fondering er det ingen risikofordeling mellom generasjoner, men mellom pensjonister og myndighetene. I et fondert system med definert ytelse er det myndighetene som sitter med all risiko. I et fondert system med definert bidrag sitter pensjonistene selv med all risiko.

I praksis vil de aller fleste systemer være en kombinasjon av definert ytelse og definert bidrag. Det er altså en risikodeling mellom de som finansierer pensjonssystemet og pensjonistene

2.3.3 Aktuarisk versus egalitær

Dersom man har en aktuarisk sammenheng er det en proporsjonal sammenheng mellom innbetaling til og utbetaling fra pensjonssystemet. Den som har betalt inn mest, dvs. den som har hatt høyest inntekt, vil også få høyest utbetaling som pensjonist. Et aktuarisk system er konsistent med et libertarianistisk rettferdighetsideal.

En ikke-aktuarisk sammenheng mellom inn- og utbetaling vil si at alle mottar samme pensjonsutbetaling uansett hvilken innbetaling de har hatt til systemet. Det betyr at den som

har hatt høyest inntekt i den yrkesaktive perioden og betalt mest inn til pensjonssystemet vil få nøyaktig den samme utbetalingen som en person uten inntekt vil få. Et ikke-aktuarisk system er konsistent med et egalitært rettferdighetsprinsipp.

De fleste pensjonssystemer, også det norske, innehar både aktuariske og ikke-aktuariske elementer. I kapittel 8 skal jeg evaluere pensjonsfordelingen med de ulike pensjonsordningene etter et aktuarisk og egalitært rettferdighetssyn.

3. Dagens folketrygd

Som pensjonist lever en av det pensjonssystemet utbetaler samt evt. oppsparte midler. Her vil jeg gå gjennom reglene i folketrygden etter dagens folketrygd. For en kort gjennomgang av resten av pensjonssystemet henviser jeg til vedlegg A. I kapittel 5 vil jeg gå inn på endringene i modernisert folketrygd etter pensjonsreformen.

3.1 Viktige begreper

Folketrygdens *grunnbeløp* (G) har en rekke funksjoner i dagens folketrygd. Grunnbeløpet reguleres årlig og er gjeldende fra 1. mai. Det har vært en rekke ulike retningslinjer for regulering av grunnbeløpet siden folketrygden ble innført. I 2010 var grunnbeløpet 75 641 kroner.

Folketrygdloven paragraf 3 avsnitt 15 sier at *pensjonsgivende inntekt* tilsvarer skattelovens personinntekt, med de unntak som er nevnt i andre ledd. Sykepenger, omsorgspenger, stønad ved fødsel og adopsjon og dagpenger regnes alle som pensjonsgivende inntekt. Ifølge andre ledd i samme paragraf regnes blant annet pensjon og livrente ikke som pensjonsgivende inntekt.

3.2 Utviklingen i folketrygden

Folketrygden ble innført i Norge i 1967, og jeg vil i det følgende kort gjengi hovedtrekkene i utviklingen frem til i dag.

3.2.1 Innføring av folketrygden

Fra den ble innført i 1967 skulle folketrygden ivareta to hovedprinsipper; minstesikrings- og standardsikringsprinsippet.

Minstesikringsprinsippet skulle ved bortfall av inntekt som følge av alder, sykdom etc. sikre alle medlemmer av folketrygden en minimumsyttelse til livsopphold.

Minimumsyttelsen skulle utbetales til alle uavhengig av tidligere yrkesaktivitet og inntekt. Minstesikringsprinsippet var kjent før 1967 fordi alle trygdeordninger forut for folketrygden også hadde vært bygd på dette prinsippet.

Gjennom standardsikringsprinsippet ønsket en å sikre hvert medlem av trygden en pensjonsutbetaling som stod i forhold til den tidligere arbeidsinntekten. Grunnlaget ble lagt for at medlemmer av trygden som var i lønnet arbeid, skulle kunne opparbeide en pensjonsdekning på ca. 2/3 av tidligere inntekt. Dette var et nytt element i forhold til de foregående trygdeordningene, men var kjent fra tjenstepensjonsordninger.

I 1967 var de fleste minstepensjonister som kun mottok grunnpensjon. Etter hvert økte andelen pensjonister som hadde rett til tilleggspensjon. For å unngå for store forskjeller mellom de som hadde opptjent tilleggspensjon og de som kun hadde krav på grunnpensjon, ble særtillegget innført.

3.2.2 Endringer i folketrygden etter 1967

Det har vært en rekke endringer i folketrygden fra 1967 og fram til den forrige pensjonsreformen i 1992. Endringer fra 1992 til i dag vil beskrives i delen som omhandler pensjonsreformen.

Fra 1967 til 1970 var den pensjongivende inntekten begrenset til 8 ganger grunnbeløpet. I 1971 ble dette endret til 12 G, men fra 8 til 12 G ble det kun beregnet pensjonspoeng av en tredjedel av pensjongivende inntekt. Disse reglene ble stående helt til 1992. Etter dette får man opptjening av en tredjedel av pensjongivende inntekt mellom 6 og 12 ganger grunnbeløpet. Jeg kommer tilbake til dette i gjennomgangen av dagens regelverk. Disse reglene er fullt ut eller delvis gjeldende for alle født før 1963. I 1973 ble pensjonsalderen redusert fra 70 til 67 år, som fremdeles er normal pensjonsalder i dagens folketrygd.

Det har vært gjennomført mange kutt fra innføringen av folketrygden i 1967. Ifølge Plahte (2009) har samtlige kutt kommet for de høytlønnede. Folketrygden utviklet seg til å bli et langt flatere system enn det man tok sikte på i 1967, og minstepensjonen har blitt økt langt mer enn tilleggspensjonen (NOU 2004:1).

3.3 Regelverket i dagens folketrygd

I det følgende vil jeg relativt kort gjengi regelverket i dagens folketrygd. Jeg vil i hovedsak fokusere på det som er relevant for min senere analyse, og henviser til folketrygdloven for utfyllende informasjon.

Dagens folketrygd består av en grunnpensjon og en tilleggspensjon. Grunnpensjonen utgjør 1 G for enslige og 0,85 G for de som lever sammen som ektefeller, samboere, i partnerskap etc. Grunnen til dette er at to personer som bor sammen kan dele på enkelte utgifter, i motsetning til enslige som må betale alle disse utgiftene alene.

Utbetaling av grunnpensjon krever førti års botid i Norge mellom fylte 16 og 67 år. Hvis botid er lavere enn 40 år, blir pensjonen forholdsmessig avkortet. For eksempel vil en person som har bodd 30 år i Norge motta 30/40 av grunnpensjonen etc.

Tilleggspensjonen er avhengig av inntekt. For å få full tilleggspensjon kreves inntekt større enn grunnbeløpet i 40 år.

Ved beregning av tilleggspensjon er det de 20 årene med høyest pensjongivende inntekt som blir lagt til grunn. Dette kalles bestårsregelen. Det beregnes et poengtall for hvert år og gjennomsnittet av de 20 beste poengtallene gir sluttpoengtallet. Sluttpoengtallet danner grunnlaget for hvor stor tilleggspensjonen blir. For å få utbetalt tilleggspensjon kreves minimum 3 år med poengopptjening. Reglene for opptjening endret seg noe i 1992 som nevnt over.

Jeg vil nå vise formlene for opptjening av pensjonspoeng for ulike inntektsnivåer. All inntekt opp til 6 ganger grunnbeløpet regnes om til poengtall som følger:

$$(Inntekt - G)/G$$

I 2010 var grunnbeløpet lik kroner 75 641. Som vi ser av formelen er maksimalt poengtall opp til 6 ganger grunnbeløpet 5. Man tjener altså ikke opp pensjonspoeng fra første krone opp til grunnbeløpet. Grunnen til dette er at alle får en grunnpensjon som tilsvarer grunnbeløpet eller eventuelt 85 prosent av grunnbeløpet dersom man er gift.

Hvis du tjener mer enn 6 G, men mindre enn 12 G er beregningen som følger:

$$(6 G + 1/3(\text{pensjongivende inntekt} - 6 G) - G)/G$$

Det er verdt å merke seg at for inntekt mellom 6 og 12 G opparbeides det pensjonspoeng av en tredjedel av inntekten. Det er altså et knekkpunkt på 6 G.

For inntekt over 12G er det ingen pensjonsopptjening, til tross for at det betales full skatt inkludert toppskatt og trygdeavgift for hele inntekten. Høyest mulige poengtall etter 1992 er altså 7, som er lavere enn før reformen i 1992.

Særtilllegg gis til pensjonister som ikke har opparbeidet rettigheter til tilleggspensjon eller har tilleggspensjon som er lavere enn særtillegget. Særtillegget reduseres krone for krone mot tilleggspensjon. Grunnlaget for særtillegget er også trygdetid. For å få fullt særtilllegg kreves det minst 40 års trygdetid. Hvis trygdetiden er kortere, blir særtillegget forholdsmessig lavere, som for grunnpensjonen. Også her er det to ulike satser for enslige og de som lever i et parforhold.

Grunnpensjon og særtilllegg utgjør minstepensjonen, dvs den pensjonen en person som ikke har arbeidet og dermed ikke betalt skatt og trygdeavgift mottar som pensjonist. Av og til kan også personer i lavtlønnede yrker og personer som har arbeidet mye deltid også ende i en situasjon hvor de får utbetalt tilsvarende minstepensjonen. Mange lavtlønnede yrker har historisk sett vært typiske kvinneyrker. I tillegg er det mange kvinner som arbeider deltid.

Det er en betydelig grad av omfordeling i pensjonssystemet. De som ikke har innbetalt noe til pensjonssystemet får likevel utbetalt minstepensjon. På den annen side får ikke de med høyest inntekt full opptjening av sin inntekt. Dette til tross for at de betaler full trygdeavgift av hele inntekten. For de som tjener mindre enn 6 G i sine beste år er pensjonsutbetalingen mer enn 50 prosent av pensjongivende inntekt. For de som tjener mer enn 6 G er pensjonsutbetalingen mindre enn 50 prosent av pensjongivende inntekt.

Når pensjonspoeng for alle år med pensjongivende inntekt er beregnet kan man finne sluttpoengtallet. Sluttpoengtallet svarer som nevnt til gjennomsnittet av de 20 høyeste pensjonspoengene. Dersom du har færre enn 20 pensjonspoeng, er sluttpoengtallet gjennomsnittet av alle pensjonspoengene.

For opptjening før 1992 skal sluttpoengtallet multipliseres med 45 prosent av grunnbeløpet, og for poengår etter 1991 skal sluttpoengtallet multipliseres med 42 prosent av grunnbeløpet. Tilleggspensjonen finnes ved å multiplisere disse faktorene med antall poengår før 1992 og

etter 1991 og deles med 40. Nå kan forventet pensjon beregnes. For en person med opptjening både før og etter 1992 blir beregningen som følger:

Grunnpensjon: $(100\% \text{ eller } 85\%) * G * \text{botid}/40$

+ Tilleggspensjon før 1992: $G * \text{sluttpoeng} * 45\% * \text{opptjeningstid før } 1992/40$

+ Tilleggspensjon etter 1991: $G * \text{sluttpoeng} * 42\% * \text{opptjeningstid etter } 1991/40$

= Total pensjon

4. Behovet for en reform

Jeg vil i denne delen av oppgaven beskrive behovet for en reform. Ifølge NOU (2004:1) er en pensjonsreform nødvendig ut fra et kostnadsperspektiv for å skape et bærekraftig pensjonssystem for fremtiden. Mange mener også at dagens folketrygd i mange tilfeller slår så tilfeldig og uheldig ut at en reform er uunngåelig.

4.1 Bærekraftighet

I mange vestlige land snakkes det om en aldringskrise. Aldringen av befolkningen skyldes lavere fødselstall enn fram til 1960-tallet samt økt levealder (NOU 2004:1). Når vi lever lenger blir perioden med utbetalt alderspensjon også lenger. Faktisk øker levealderen så mye at perioden med alderspensjon fra folketrygden kan bli mer enn femti prosent lenger i 2050 enn da nåværende pensjonsalder ble vedtatt. Pensjonssystemets utfordringer øker ytterligere fordi pensjonene vil stige når flere pensjonister har høyere opptjente pensjonsrettigheter. Som nevnt innledningsvis setter en aldrende befolkning i stor grad press på systemer av typen PAYGO.

Det er mange som velger tidlig pensjonering gjennom uførepensjon, avtalefestet pensjon eller andre førtidspensjonsordninger. Hvis en tar med uførepensjon i alle aldrer og avtalefestet pensjon, er forventet pensjoneringsalder i Norge ca 61 år eller 6 år lavere enn den formelle pensjonsalderen i folketrygden (NOU 2004:1). Ettersom flere tar høyere utdanning kommer de senere ut i arbeidslivet. Tidligpensjonering og sen inntreden i arbeidslivet gjør forsørgingsbyrden i Norge vanskeligere.

Norge har faktisk i utgangspunktet lavere utgifter knyttet til alderspensjon sammenlignet med tilsvarende land (NOU 2004:1). I Norge vil imidlertid utgiftene øke mer fordi det ikke er blitt satt i gang tiltak eller reformer enda, som i enkelte andre land. Mange tror at Norge er i en særstilling fordi man har store reserver i olje og i Statens Pensjonsfond Utland (SPU). Beregninger i revidert nasjonalbudsjett for 2004 viser imidlertid at økt avkastning i SPU trolig kun vil dekke en relativt liten del av den anslåtte økningen i pensjonsutbetalingene. I tillegg vil oljeinntektene på sikt avta. I Thøgersen (2004) følges dette opp ved å si at handlingsregelen ikke er konservativ nok til å opprettholde nåværende skatterate og

offentlige velferd. Grunnen er at store utgifter som pensjoner, andre overføringer og helseutgifter vil stige kraftig som følge av en aldrende befolkning.

For å dekke inn disse økte utgiftene må myndighetene enten øke inntektene eller redusere utgiftene. En mulighet for å øke inntektene er å øke skattene. Det er imidlertid ingen andre land som har valgt denne hovedstrategien, og grunnen til at Norge heller ikke gjør dette, er ønsket om et konkurransedyktig næringsliv (NOU 2004:1). På lang sikt må derfor utgiftene reduseres, og det er naturlig at også pensjonsutgiftene reduseres. Endringer som kan bidra til høyere sysselsetting samt lavere pensjonsutgifter enn dagens system er ønskelig.

4.2 Urettferdighet

Et annet argument som taler for en pensjonsreform er at det ofte er liten sammenheng mellom inntekt i den yrkesaktive delen av livet og pensjonsutbetalingen, dvs at det er liten aktuarisk rettferdighet i systemet.

Besteårsregelen fører til at to personer som har samme inntekt i de beste 20 årene og svært ulik inntekt i de resterende årene vil ende opp med nøyaktig samme årlige pensjon. Man kan altså ha svært lav inntekt i mange år, så lenge en har 20 år med høy inntekt. Dersom man imidlertid arbeider deltid gjennom hele yrkeskarrieren risikerer man å ende opp som minstepensjonist. Dette skjer selv om man har betalt skatt og trygdeavgift av inntekten. Innbetalingen får altså ingen direkte konsekvens for pensjonsutbetalingen, ettersom minstepensjon er noe alle som har bodd 40 år i Norge får.

Deltidsarbeid og lavtlønnet arbeid er tradisjonelt sett typisk kvinnearbeid. Det har vært mange diskusjoner rundt hvorvidt besteårsregelen er fordelaktig for kvinner som arbeider deltid (Plahte, 2009). I utgangspunktet skulle en tro at dette var til fordel for deltidsarbeidende kvinner, men en ulempe er at svært få kjenner til dette. Statistikk viser at mange av de som jobber deltid faktisk gjør dette gjennom hele den yrkesaktive perioden. Dermed ender mange kvinner opp som minstepensjonister, selv om de har hatt lønnet arbeid i store deler av den

5. Modernisert folketrygd

Jeg vil nå gå gjennom hovedtrekkene i regelverket for folketrygden etter pensjonsreformen. Det henvises til folketrygdloven for utfyllende informasjon. For informasjon om endringer i AFP og tjenstepensjon henvises det til vedlegg B.

5.1 Viktige begreper

I den moderniserte folketrygden opparbeider man en *pensjonsbeholdning* i stedet for pensjonspoeng i dagens folketrygd. Pensjonsbeholdningen reflekterer den enkeltes pensjonsrettigheter. Ved pensjonering finnes årlig pensjon ved å dele pensjonsbeholdningen på delingstallet (se forklaring under).

Delingstallet skal gjenspeile gjennomsnittlig forventet gjenstående levetid ved pensjonsuttaket eller forventet pensjonisttilværelse. Det betyr at høyere forventet gjenstående levetid gir høyere delingstall og lavere pensjon, for en gitt pensjonsbeholdning. For hvert årskull utarbeides det et sett med felles delingstall. Delingstallet skal føre til at den moderniserte folketrygden blir et mer bærekraftig pensjonssystem enn det dagens folketrygd ville vært fremover. Delingstallet finner man ved å multiplisere arvegevinstfaktoren med forventet gjenstående levetid og ta hensyn til reguleringen av pensjonen under utbetaling¹. Selv om delingstallet skal reflektere forventet gjenstående levetid er de to ikke identiske².

¹ Utgangspunktet for delingstallene er observert dødelighet. Fra 60 år beregnes sannsynligheten for å dø ved en gitt alder ved hjelp av gjennomsnittlig dødelighet de ti siste kalenderårene før årskullet fyller 61 år. Man kan vha. dette finne sannsynligheten for å overleve til en bestemt alder. Deretter kan man finne forventet gjenstående levetid for ulike uttaksaldre mellom 62 og 75 år (fleksibel pensjonsuttak i modernisert folketrygd, se presentasjon av regelverk under). Arvegevinstfaktoren gjenspeiler dødeligheten i den yrkesaktive perioden. Det må tas hensyn til at pensjon under utbetaling reguleres med gjennomsnittet av pris- og lønnsveksten. Se Ot.prp. nr. 37 for utfyllende informasjon.

² Delingstallet er lavere enn forventet gjenstående levetid. Det er flere grunner til dette. For det første fastsettes delingstallet når årskullet fyller 61 år basert på statistikk for eldre årskull. Ettersom levealderen i Norge har økt jevnt de siste årene blir delingstallet for lavt. Arvegevinstfaktoren som gjenspeiler dødelighet fram til pensjonsuttaket bidrar også til at delingstallet blir lavere enn forventet gjenstående levetid. Reguleringen av pensjon under utbetaling er en tredje faktor. Jeg henviser til Ot.prp. nr. 37 for en nærmere gjennomgang av dette.

5.2 Regelverket i modernisert folketrygd

Hvert år vil 18,1 prosent av den pensjonsgivende inntekten fra første krone opp til 7,1 G legges til den enkeltes pensjonsbeholdning. I 2010 tilsvarer 7,1 ganger grunnbeløpet 537 051 kroner. Det er altså en øvre grense for pensjonsopptjening, selv om det betales full skatt og trygdeavgift også for overskytende inntekt.

Hvert år fra man fyller 13 år til man fyller 75 år skal være tellende for pensjonsrettighetene. Grunnen til at nedre grense på pensjonsopptjening er satt til 13 år er at det ved denne alder ifølge arbeidsmiljøloven er lov å ha lønnet arbeid. Grunnen til at øvre grense er økt til 75 år er at man vil bidra til at personer skal ønske å stå lenger i arbeid.

Pensjon under opptjening reguleres med veksten i grunnbeløpet, slik at inntekt tidlig i arbeidslivet skal telle like mye som inntekt sent i arbeidslivet. Pensjon under utbetaling reguleres med lønnsveksten fratrukket en sats på 0,75 prosent. Dette skal reflektere gjennomsnittet av lønns- og prisveksten.

Ved å la alle år være tellende ønsker man med modernisert folketrygd å unngå at personer med ulikt antall arbeidsår og ulik livstidsinntekt skal ende opp med samme pensjon. Samtidig ønsker man å skape incentiver til at personer skal stå lenger i arbeid. Med bestårsregelen hadde man ikke lenger incentiver til å stå i arbeid etter 67 år (eller 62 hvis man hadde AFP) så lenge full opptjening var oppnådd.

Den viktigste endringen for å skape et bærekraftig pensjonssystem er innføringen av levealdersjustering og delingstall. Etter pensjonsreformen skal pensjonen til hver enkelt justeres etter pensjonistenes gjennomsnittlige forventede gjenstående levetid. Det innebærer at dersom forventet levealder i Norge øker må man arbeide lenger for å få utbetalt samme pensjon. Velger en å ta ut pensjon ved 62 år blir pensjonen lavere fordi delingstallet er høyere enn ved en uttaksalder på 67 år. Mulighetene til å tjene opp pensjonsrettigheter til det året en fyller 75 år bidrar til at arbeidstakerne kan motvirke redusert pensjon som følge av høyere delingstall med å stå lenger i arbeid.

Fleksibilitet er et stikkord i den nye folketrygden. Man kan fritt velge når en vil ta ut pensjon. Starttidspunktet må imidlertid være etter fylte 62 år og før fylte 75 år. Det er også mulig å velge om man vil ta ut full eller gradert pensjon. Gradert pensjon betyr en viss prosent av full pensjon, for eksempel 50 eller 80 prosent. Det er også mulig å arbeide mens

en mottar pensjon. Tidligere ble pensjonen avkortet ved inntjening over et minstepeløp, mens det i den moderniserte folketrygden ikke lenger er noen grense på hva en kan tjene ved siden av pensjon.

Levealdersjusteringen og den økte valgfriheten skal bidra til at statens pensjonsutgifter i nåverdi holdes konstant, uavhengig av hva slags pensjonsalder og pensjonsgrad som blir valgt av pensjonistene. Et annet mål er at den enkelte skal velge å stå lenger i arbeid.

I den gamle pensjonsordningen var det ektefellen som arvet pensjonsrettighetene ved dødsfall. Dette kalles etterlattepensjon. Pensjonsreformen har innført et nytt begrep; arvegevinst. I tillegg til din egen pensjonsbeholdning får man hvert år en arvegevinst. Dette er pensjonsrettigheter som er tjent opp av dem i ditt årskull som har dødd inneværende år. Det er altså ingen etterlattepensjon i pensjonsreformen. Dette er i tråd med utviklingen i familie- og forsørgingsmønsteret (NOU 2004:1). Argumentet er at ettersom ekteskap ikke lenger er den dominerende familietyperen, er det naturlig at også pensjonssystemet gir menn og kvinner individuelle rettigheter.

Også i modernisert folketrygd skal alle sikres et minimum inntektsnivå. Garantipensjonen skal gis til alle som ikke har opparbeidet pensjonsrettigheter over dette nivået. Den skal være på nivå med minstepensjonen i dagens folketrygd.

5.3 Regelverket med yrkesspesifikk levealdersjustering

Yrkesspesifikk levealdersjustering er en spesialversjon av pensjonsreformen, som jeg selv har konstruert for denne oppgaven. Det eneste som skiller dette regelverket fra det i pensjonsreformen er beregningen av delingstallet. Delingstallet i pensjonsreformen tar kun hensyn til gjennomsnittlig forventet gjenstående levetid.

Jeg vil senere vise at forventet gjenstående levetid i stor grad varierer for menn og kvinner med ulik yrkesbakgrunn. Derfor vil pensjonsreformen overføre midler fra de som har kort forventet gjenstående levetid til de som har lang forventet gjenstående levetid. Med yrkesspesifikk levealdersjustering justeres delingstallet for å reflektere ulike gruppers pensjonisttilværelse og hindre eller begrense disse overføringene.

6. Analyse

I min oppgave ønsker jeg å finne svar på hvor rettferdig pensjonsfordelingen i Norge er ved ulike pensjonssystemer etter et aktuarisk og et egalitært rettferdighetssyn. Som grunnlag for analysen vil jeg bruke forventet samlet inflasjonsjustert pensjon³ for gjennomsnittlige menn og kvinner med ulik yrkesbakgrunn.

Det er interessant å finne hvordan rettferdighetsfordelingen for Norge totalt sett ser ut. Jeg vil gjennom hele analysen anta at Norge består av 6 typer individer; menn og kvinner innenfor tre ulike yrker. Forventet samlet inflasjonsjustert pensjon er avhengig av pensjongivende inntekt og forventet gjenstående levetid ved pensjoneringstidspunktet⁴. Jeg velger derfor yrker som skiller seg ut i form av høy/lav forventet gjenstående levetid og høy/lav pensjongivende inntekt. Det kan synes som en forenkling å si at Norge kun består av 6 typer individer, men også individer i andre yrker vil ha lignende inntektsmønstre og forventet gjenstående levetid.

6.1 Felles egenskaper

For å kunne gjøre sammenligninger på tvers av kjønn og yrker ønsker jeg å gi personene i analysen en rekke fellestrekk. Ved å trekke ut effekter som er ulike mellom kjønn og yrker kan jeg isolere den direkte effekten av endret pensjonssystem, noe som vil klargjøre mine resultater.

Samme pensjonsalder er viktig for å kunne sammenligne konsekvensene av endret pensjonssystem for ulike yrker. Selv om pensjonsreformen åpner for fleksibel pensjonering velger jeg å legge til grunn vanlig pensjonsalder i dagens folketrygd 67 år for alle de tre ordningene. Individene i min analyse tar ut full pensjon fra 1. januar 2011, og tilhører dermed 1944-årskullet. For å få til sammenlignbarhet mellom yrker antar jeg at alle individer

³ Dette er den forventede summen av pensjonsutbetalinger i løpet av pensjonisttilværelsen. Den tar utgangspunkt i årlig pensjon, og justeres hvert år med satsen for regulering av pensjon under utbetaling (avhengig av pensjonssystem). Antallet utbetalingsår avhenger av forventet gjenstående levetid. Dette vil være forskjellig for ulike yrker. Jeg kommer nærmere tilbake til dette senere.

⁴ Forventet gjenstående levetid ved pensjoneringstidspunktet angir hvor mange år en pensjonist kan forvente å motta årlig pensjonsutbetaling.

kun bruker det antall år som kreves for å fullføre sin utdanning. Utdannelsen blir altså den samme innad i yrker, men ulik mellom yrker.

Statistisk Sentralbyrå har ikke fullstendige og sammenhengende lønnsdata fra i dag tilbake til slutten av 1960-tallet. For de årene der jeg ikke har lønnsdata vil jeg legge til grunn den generelle lønnsveksten i Norge. Dette kan føre til at lønningene blir for høye eller lave i enkelte år fordi generell lønnsvekst i samfunnet kan over- eller underestimere lønnsveksten i det enkelte yrke. Gjennomsnittlig lønnsvekst de seneste år for enkeltyrker er et annet alternativ. Enkeltyrker kan imidlertid ha perioder med unormal lønnsvekst som ikke vil være representativ for årene som følger. Derfor velger jeg altså å benytte generell lønnsvekst (SSB).

Statistikk fra NAV viser hvordan kvinner og menn tilpasser seg reglene for foreldrepenger⁵. I analysen legger jeg til grunn at kvinner tar 41,8 uker permisjon med uttakssats på 88 prosent for hvert barn de føder⁶ og at menn tar 6 ukers permisjon med samme sats.

I 2009 hadde Norge et fruktbarhetstall på 1,98 (SSB), og mors gjennomsnittlige alder ved første fødsel var 28,1 år. Mors gjennomsnittsalder ved alle fødsler var 30,3 år. I analysen legger jeg til grunn at den gjennomsnittlige kvinnen i alle yrker føder to barn ved alder 28 og 30 år, dvs. i 1972 og 1974. For enkelhets skyld forutsettes det også at fars alder er den samme.

6.2 Forventet gjenstående levetid, lønn og antall ansatte

Jeg vil her forklare hvordan og hvor jeg har funnet informasjonen som jeg legger til grunn for forventet gjenstående levetid, lønn og antall ansatte.

⁵ Far og mor har samlet 46 uker med fødselspenger etter full sats (100 prosent) eller 56 uker med gradert sats (80 prosent). 10 av disse ukene tilhører fedrekvoten og faller bort dersom de ikke benyttes av far. I 2010 var det bare 1/3 av fedrene som valgte å ta permisjon på 50 dager eller mer. Rundt 55 prosent valgte å ta 30 dagers permisjon eller mindre, noe som tilsvarer 6 uker. Dette er også medianen. Kvinner har en gjennomsnittlig permisjonstid på 41,8 uker. Foreldrepenger gis av pensjonsgivende inntekt opp til 6 G.

⁶ Jeg finner gjennomsnittlig uttakssats for kvinner til å være 88 prosent. Det betyr at kvinner får utbetalt 88 prosent av pensjonsgivende inntekt opp til 6 G under permisjonen. 41,8 uker tilsvarer 0,8 år. De resterende 0,2 år får de sin vanlige årslønn.

Jeg tar utgangspunkt i Borgan (2007) for å finne forventet gjenstående levetid for ulike yrkesgrupper ved 67 år⁷. Tallene i artikkelen er beregnet for ulike yrker basert på data fra fire femårsperioder frem til 2000. Det er ikke utarbeidet lignende nyere tall, og jeg velger derfor å fremskrive disse til 2011-tall ved hjelp av en lineær trend⁸. Jeg antar dermed at forventet gjenstående levetid vil følge samme trend fram mot 2011 som mellom 1981 og 2000.

Lønn for utført arbeid er den viktigste inntektskilden for de aller fleste i Norge (SSB, 2010). Brutto gjennomsnittlig månedslønn for alle lønnsmottakere var 36 700 kroner i 2010, noe som tilsvarer en årslønn på 440 400 kroner. Lønnsdataene er gjennomsnittet for hele yrker eller yrkesklasser (SSB, 2011). Det betyr at man i begynnelsen av karrieren ofte ligger lavere enn gjennomsnittet og mot slutten ofte vil ligge over. Jeg går imidlertid ut fra at dette vil jevne seg ut i løpet av den yrkesaktive perioden. Jeg lar lønn være grunnlaget for pensjonsopptjening, dvs. at lønn er lik pensjonsgivende inntekt.

For å gjennomføre analysen må det anslås hvor mange personer som tilhører arbeidsstyrken, dvs. hvor mange som finnes av de seks ulike individene i Norge. Jeg har funnet data for dette på SSB sine nettsider fra Arbeidskraftundersøkelsen 2010 (SSB, 2010).

6.3 Yrker

Valget av yrker er basert på forventet gjenstående levetid fra Borgans artikkel og diskusjonen av gjennomsnittlig lønn over. Jeg har valgt å benytte de samme yrkene for menn og kvinner, for å tydelig kunne se forskjeller mellom menn og kvinner, når alt annet er likt.

⁷ Forventet levealder, dødelighet og yrkesaktivitet henger tett sammen med forventet gjenstående levetid. Jeg henviser til vedlegg C for en kort gjennomgang.

⁸ Ettersom jeg kun har fire punkter har jeg ikke nok informasjon til å anta at utviklingen passer til en mer kompleks funksjon. En lineær trend er altså det beste alternativet. Jeg bruker Stata til å finne denne trenden.

6.3.1 Høy forventet gjenstående levetid og høy inntekt

Et yrke som har høy forventet gjenstående levetid og høy lønn er leger. For menn er forventet gjenstående levetid ved 67 år lik 18,83 år⁹. Tilsvarende for kvinner er 21,23 år¹⁰. I 2010 var gjennomsnittlig lønn for en mannlig lege 793 200 kroner, mens en kvinnelig lege har en årsinntekt på kroner 667 200. Dette ligger godt over gjennomsnittet.

Det finnes statistikk for legelønninger på Statistisk Sentralbyrås hjemmeside. For årene fra 2001 til 2010 finnes det lønnsstatistikk for leger, mens for øvrige år finnes det samlet statistikk for helsevesenet, som også omfatter yrker med lavere lønninger som sykepleier, hjelpepleier etc. Legeyrket er langt høyere lønnet og ettersom leger utgjør en minoritet i helsevesenet vil gjennomsnittlig lønn i helsesektoren ligge langt under nivået for gjennomsnittlig legelønn. For årene før 2001 vil jeg beregne lønn ved å benytte generell lønnsvekst i Norge.

Legeyrket krever 6 års universitetsutdannelse. Videre kreves det allmenn studiekompetanse fra videregående skole for å komme inn på medisinstudiet. Første år med arbeidsinntekt blir dermed 1969.

Antall leger i yrkesaktiv alder i Norge i 2010 var 22 000. Av disse var 12 000 menn og 10 000 kvinner. Andelen kvinner og menn har jevnet seg ut de seneste årene, og det er nå en liten overvekt av menn i dette yrket.

6.3.2 Høy forventet gjenstående levetid og lav inntekt

Ansatte innen pedagogisk arbeid har lang forventet pensjonisttilværelse som leger, men lavere lønn. Mannlige ansatte i skoleverket kan forvente en forventet gjenstående levetid på 17,72 år etter fylte 67 år. Tilsvarende for kvinner er 20,84 år.

⁹ Leger hører til yrkesklassen 02M i Borgans artikkel, som bl.a. også omfatter sykepleiere. Ettersom leger har høyere forventet gjenstående levetid enn disse, har jeg funnet et forholdstall mellom leger og yrkesklassen totalt i perioden 1996-2000. For perioden 1996-2000 er forventet gjenstående levetid for enkeltyrker også oppgitt. Jeg har så antatt at dette forholdstallet også gjelder for de andre femårsperiodene før jeg har kjørt den lineære regresjonen i Stata. Dette er viktig for å få frem at leger har høy forventet gjenstående levetid. Jeg har gjort dette både for menn og kvinner.

¹⁰ I Borgans artikkel er det ikke angitt forventet gjenstående levetid for kvinnelige leger, men kategorien medisinsk arbeid omfatter også leger. Jeg bruker derfor dette som en tilnærming.

I 2010 tjente heltidsansatte i skoleverket 422 520 i gjennomsnitt. Dette er en lønn ikke så langt under gjennomsnittlig lønn. Jeg velger likevel denne yrkesgruppen fordi det er et stort yrkesområde og fordi lønnen er lav i forhold til lejelønninger. Lønn er hentet fra SSB sine hjemmesider¹¹.

Det er ulike krav til utdanning i skoleverket. Etersom det er adjunkt og lektor som vil dominere yrkesklassen fremover velger jeg å benytte deres utdanningsnivå. Adjunkt har 4-5 års utdanning og lektor har 5-7 års utdanning etter videregående skole. Med 5 års utdanning blir første år med arbeidsinntekt 1967.

I 4. kvartal 2010 var det 103 000 ansatte i skoleverket¹². Av disse er 34 000 menn og 69 000 kvinner. Det er altså en klar overvekt av kvinner i dette yrket.

6.3.3 Lav forventet gjenstående levetid og lav inntekt

Ansatte i hotell- og restaurantbransjen har lav forventet pensjonisttilværelse og lav lønn. Forventet gjenstående levetid ved 67 år er 13,25 år for menn og 17,89 år for kvinner.

Gjennomsnittlig årslønn for alle heltidsansatte i denne bransjen var 348 000 kroner i 2010, godt under gjennomsnittet i 2009. På Statistisk Sentralbyrås nettsider har jeg funnet lønnsdata for hotell- og restaurantarbeidere tilbake til 1976. For årene før dette benytter jeg generell lønnsvekst for å beregne årslønnen for menn og kvinner.

Jeg legger til grunn fire års utdanning fra videregående skole for denne yrkesklassen fordi kokk er en av de største yrkene innenfor denne yrkesgruppen og fordi de fleste i Norge har en eller annen form for videregående skole. Første arbeidsår er 1964.

I 2010 var det i hotell- og restaurantvirksomhet 44 000 ansatte. Av disse var 17 000 menn og 27 000 kvinner.

6.3.4 Lav forventet gjenstående levetid og høy inntekt

Det er vanskelig å finne et yrke som tilfredsstillende kravene til lav forventet gjenstående levetid og høy inntekt i Borgan (2007). Et spørsmål er om dette kommer av at det er få som

¹¹ Det er få år SSB ikke har oppgitt lønn i skoleverket. Disse årene legger jeg generell lønnsvekst til grunn.

¹² Av disse er 21 000 lektor og adjunkt i videregående skole, 75 000 ansatt i grunnskolen og 7 000 er yrkesfaglærere.

tilhører slike grupper eller om det er vanskelig å identifisere disse gruppene. Jeg mener at det kan være grunn til å tro at det er få som befinner seg i denne gruppen og jeg velger derfor å ekskludere denne gruppen fra min analyse.

6.4 Fremgangsmåte dagens folketrygd

Jeg vil i det følgende forklare hvordan jeg kommer frem til samlet pensjon. Resultatene for samlet pensjon følger i kapittel 7.

Utgangspunktet for å finne samlet pensjon er å finne årlig pensjon. Jeg finner årlig pensjon ved å anvende regelverket som ble forklart i delkapittel 3.3 på lønnsdataene fra SSB for de 6 ulike individene¹³. Årlig pensjon etter dagens ordning består av grunnpensjon¹⁴ og tilleggspensjon¹⁵. Årlig pensjon finnes så ved å summere grunnpensjon og tilleggspensjon¹⁶.

Utgangspunktet for samlet inflasjonsjustert pensjon er pensjonsutbetalingen i 2011. Antall utbetalingsår for hvert individ tilsvarer forventet gjenstående levetid for dette individet beregnet tidligere. Pensjonen justeres hvert år med reallønnsveksten lik 1,5 prosent. Det er denne reallønnsveksten som er lagt til grunn av Pensjonskommisjonen (NOU 2004:1). Jeg justerer for inflasjon for å få samlet pensjon i 2011-kroner. Dette gjør jeg for å kunne sammenligne samlet pensjon for individer med ulik forventet pensjonisttilværelse.

6.5 Fremgangsmåte modernisert folketrygd

Pensjonsreformen ble innført 1. januar 2011, men gjelder først fullt ut for 1963-kullet når de pensjoneres. I min analyse innføres alle endringene i pensjonsreformen umiddelbart. Jeg gjør dette for å kunne basere analysen på virkelige data i stedet for estimater. Dermed unngår jeg

¹³ Kvinner og menn i de tre ulike yrkene; lege, skoleverk, hotell- og restaurant.

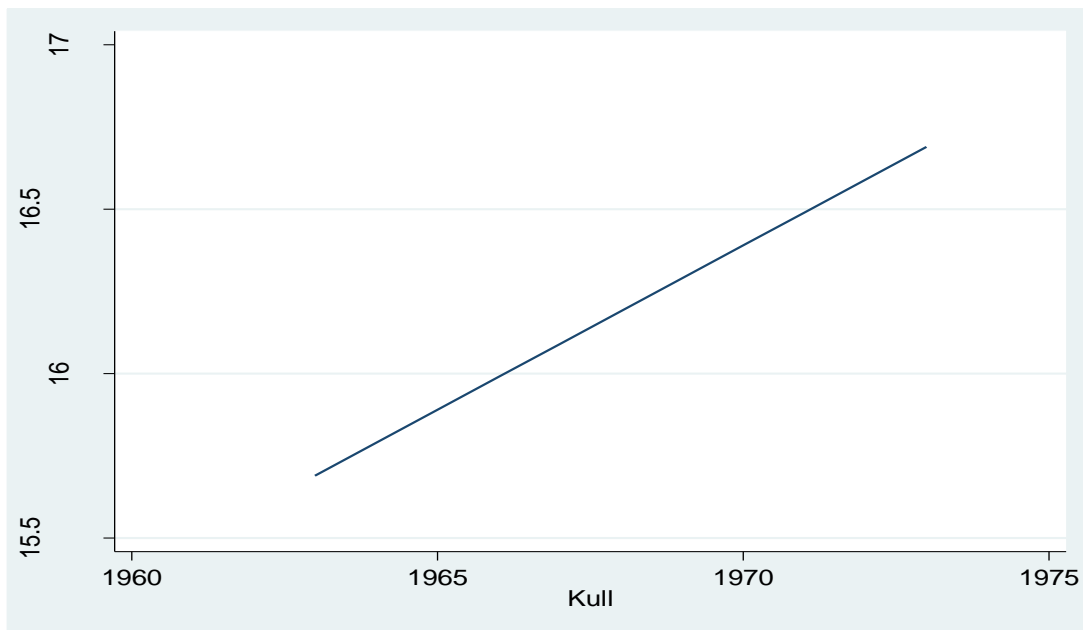
¹⁴ Grunnpensjon er avhengig av sivilstatus. Pensjonsreformen gjør ingen forskjell på om man er enslig eller gift. Derfor velger jeg å legge til grunn at alle pensjonister er for å kunne sammenligne.

¹⁵ Tilleggspensjon regnes ut vha følgende formel: sluttpoengtal*G*pensjonsprosent. Dette er en forenklet formel i forhold til kapittel 3.3. pga antagelsen om at alle opptjeningsår er etter den forrige pensjonsreformen, da pensjonsprosenten ble endret fra 45 til 42 prosent.

¹⁶ Disse resultatene vil presenteres i vedlegg D.

å måtte anslå utviklingen i ulike variabler fremover, noe som ville gjøre resultatene mindre troverdige.

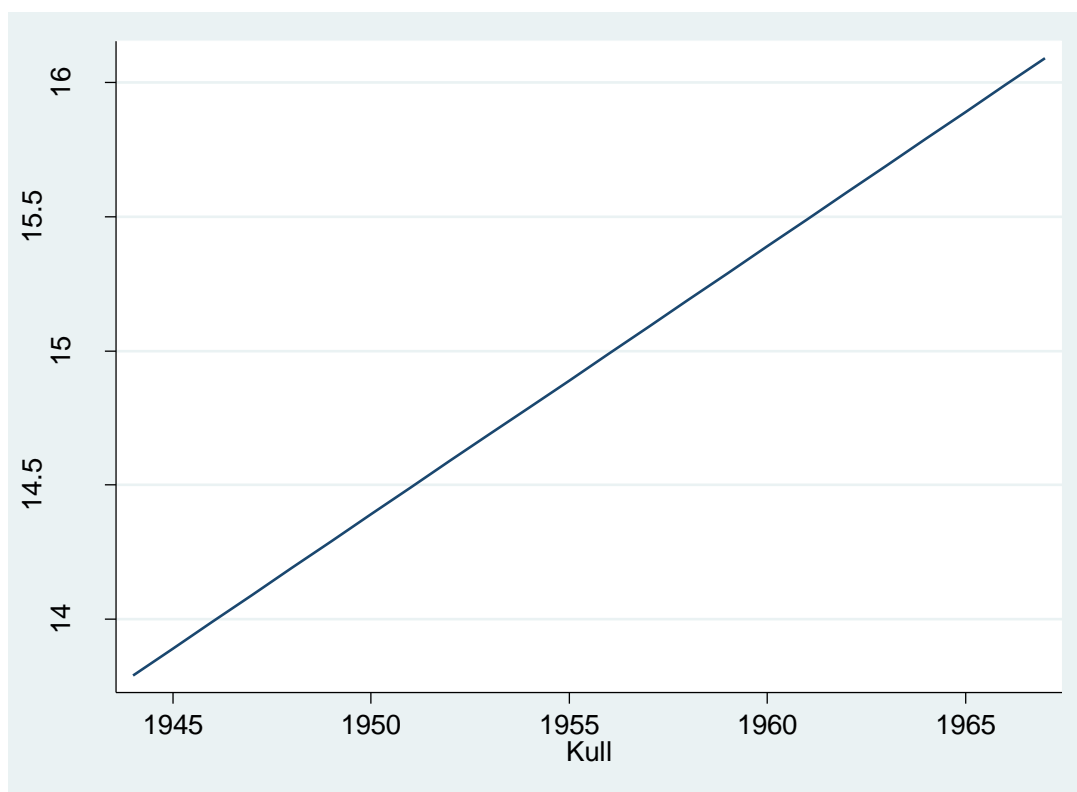
Jeg beregner årlig pensjon ved hjelp av regelverket beskrevet i delkapittel 5.2. Etter å ha funnet endelig pensjonsbeholdning¹⁷, finner jeg årlig pensjon¹⁸ ved å dele på delingstallet. Myndighetene har ikke beregnet delingstall for 1944-kullet fordi disse ikke fullt ut omfattes av de nye reglene. I Ot.prp. nr 37 er det angitt delingstall ved alder 67 år for årskullene fra 1963 til 1973. Ved å plote disse i Stata ser det ut til at trenden er lineær (se figur under).

¹⁷ 18,1 prosent av pensjonsgivende inntekt opp til 7,1 G tilføres hvert år pensjonsbeholdningen. Pensjon under opptjening justeres med veksten i grunnbeløpet. Veksten i grunnbeløpet finnes på NAV sine hjemmesider. Før 1967 (innføringen av grunnbeløpet) benytter jeg generell lønnsvekst til å bestemme grunnbeløpet og veksten i dette.

¹⁸ For presentasjon av årlig pensjon, se vedlegg D.

Ved å anta lineær trend kan jeg så skrive delingstallet tilbake til 1944-årskullet. Resultatet av denne tilbakeskrivingen er vist i plottet fra Stata i figuren under.

Tilbakeskrivingen gir et felles delingstall på 13,79 for 1944-årskullet. I Ot.prp. nr. 37 er det oppgitt hva delingstallet ville vært for 1947-årskullet, som et eksempel. Her oppgis det at delingstallet ville vært 14,02. Ved hjelp av min tilnærming i Stata vist over finner jeg et delingstallet for 1947-kullet på 14,09. Estimaten mitt ser ut til å treffe bra med dette.

Selv om et delingstall på 13,79 bygger på den virkelige sammensetningen av personer i Norge, og ikke min tenkte verden med 6 ulike individtyper, velger jeg å legge et delingstall på 13,79 til grunn. Jeg ønsker å normalisere forventet gjenstående levetid slik at gjennomsnittet reflekterer gjennomsnittlig delingstall for 1944-årskullet¹⁹. Som nevnt tidligere er forventet gjenstående levetid høyere enn delingstallet, og det kreves altså at forventet gjenstående levetid nedjusteres.

¹⁹ Selv om forventet gjenstående levetid og delingstall ikke er sammenfallende i virkeligheten benytter jeg dette som min tilnærming her.

Jeg har funnet forventet gjenstående levetid og antall sysselsatte for hver av de 6 individgruppene over. Det er disse størrelsene som danner grunnlaget for normaliseringen av delingstallet. Jeg multipliserer forventet gjenstående levetid med antall sysselsatte for hver individtype og deler så summen av dette på antall sysselsatte totalt for å finne gjennomsnittlig forventet gjenstående levetid i befolkningen.

Deretter dividerer jeg dette på 13,79 for å finne den faktoren som forventet gjenstående levetid må nedjusteres med for å få gjennomsnittlig delingstall lik 13,79. Med pensjonsreformen brukes 13,79 som delingstall for alle individer, uavhengig av kjønn og tidligere yrke. Årlig pensjon finnes ved å dele pensjonsbeholdningen på delingstallet.

Det er imidlertid samlet pensjon som jeg er interessert i å finne. Denne finnes ved å ta utgangspunkt i årlig pensjon og justere denne opp med gjennomsnittet av pris- og lønnsveksten²⁰. Som ved dagens ordning er det viktig å justere for inflasjon for å kunne sammenligne samlet pensjon for personer med ulik forventet pensjonisttilværelse.

6.6 Fremgangsmåte yrkesspesifikk levealdersjustering

Fremgangsmåten for yrkesspesifikk levealdersjustering er svært lik som fremgangsmåten for modernisert folketrygd. Først finnes pensjonsbeholdningen som over. Metoden for beregning av delingstall skiller seg imidlertid fra pensjonsreformen. Ved beregning av pensjon etter pensjonsreformen benyttes delingstallet 13,79 for alle individtyper. Med yrkesspesifikk levealdersjustering har kvinner og menn i ulike yrker egne delingstall. Ved å dividere forventet gjenstående levetid for de ulike individene med justeringsfaktoren for normalisering av delingstall finner jeg et tilnærmet delingstall ved alder 67 år for menn og kvinner i de ulike yrkene.

²⁰ Reallønnsveksten fratrukket en fast faktor på 0,75 prosent gir oppjusteringsfaktor li 0,75 prosent.

I tabellen under har jeg vist hva delingstallet for de ulike individtypene blir. Jeg har også inkludert forventet gjenstående levetid i tabellen.

Yrke (kjønn)	Forventet gjenstående levetid	Delingstall
Lege (mann)	18,830	13,770
Lege (kvinne)	21,230	15,525
Skoleverk (mann)	17,720	12,958
Skoleverk (kvinne)	20,840	15,239
Hotell (mann)	13,250	9,689
Hotell (kvinne)	17,890	13,082

Med pensjonsreformen vil det overføres midler fra de med delingstall under 13,79 til de med delingstall over 13,79. Om yrkesspesifikk levealdersjustering ble innført i stedet ville dette føre til at pensjonsbeholdningen fordeles utover en periode som bedre gjenspeiler den enkeltes forventede gjenstående levetid. En kan altså forvente at yrkesspesifikk levealdersjustering er mer i samsvar med aktuarisk rettferdighet når man benytter samlet pensjonsutbetaling som sammenligningsgrunnlag.

7. Resultater – samlet pensjon

I denne delen vil jeg oppsummere resultatene for samlet pensjon med de tre ulike pensjonssystemene. I del 8 vil jeg diskutere rettferdigheten av resultatene ut fra et aktuarisk og et egalitært rettferdighetssyn.

I tabellen under er samlet pensjon for de 6 ulike individtypene oppsummert for de tre pensjonssystemene. Jeg vil diskutere resultatene for en og en pensjonsordning.

	Dagens folketrygd	Modernisert folketrygd	Yrkesspesifikk levealdersjustering
Mann:			
Lege	6 384 782,10	5 764 761,92	5 773 134,85
Skoleverk	5 001 644,36	4 872 560,56	5 185 415,19
Hotell- og restaurant	2 885 169,86	2 456 615,66	3 496 411,39
Kvinne			
Lege	6 900 306,57	6 580 325,93	5 844 940,07
Skoleverk	5 794 973,40	5 331 153,58	4 824 240,95
Hotell- og restaurant	3 775 935,43	3 102 018,86	3 269 900,63

7.1 Dagens folketrygd

Menn har høyere årlig pensjon enn kvinner²¹ for alle de tre yrkene fordi pensjonsutbetalingen er stigende med høyere pensjonsgivende inntekt. Som man ser av resultatene for dagens ordning over, er imidlertid *samlet* pensjon høyere for kvinner enn for menn. Grunnen til dette er at kvinner har høyere forventet gjenstående levetid ved 67 år enn menn. De får altså pensjonsutbetalingen sin over flere år enn menn. De kompenseres dermed for lavere årlig pensjon med flere utbetalinger.

7.2 Modernisert folketrygd

Som ved dagens folketrygd er kvinners samlede inflasjonsjusterte pensjon høyere enn for menn. Selv om pensjonsreformen tar hensyn til gjennomsnittlig forventet gjenstående levetid

²¹ Se vedlegg D for resultater for årlig pensjon.

i Norge, tar den ikke hensyn til at menn og kvinner med ulik yrkesbakgrunn har ulik forventet gjenstående levetid. Ettersom kvinner lever lenger enn menn overføres det dermed midler fra menn til kvinner.

Av tabellen over er det klart at samtlige individtyper får en lavere samlet pensjon enn med dagens folketrygd. Dette kommer av at den årlige pensjonen for samtlige individer er lavere enn ved dagens folketrygd. De tre yrkene har svært ulike lønnsnivåer, og resultatene tyder på at ingen vil få økt sin pensjon med det nye pensjonssystemet.

Noe annet som er interessant å merke seg er at det er ansatte i hotell- og restaurantbransjen som går mest ned i pensjon, når en regner endringen i forhold til dagens folketrygd, som prosent av samlet pensjon. De som i utgangspunktet har lavest pensjon er altså de som får den kraftigste reduksjonen.

7.3 Yrkesspesifikk levealdersjustering

Med dagens folketrygd og modernisert folketrygd er altså samlet pensjon høyere for kvinner enn for menn. Samlet utbetaling fra folketrygden med yrkesspesifikk levealdersjustering er imidlertid høyere for menn enn for kvinner for dem som er ansatt i skoleverket og i hotell- og restaurantbransjen. Ettersom menn har høyere pensjonsgivende inntekt og dermed større innbetaling til pensjonssystemet kan det derfor tyde på at denne pensjonsordningen i større grad samsvarer med et aktuarisk rettferdighetsprinsipp.

For legeyrket har kvinner fremdeles en samlet pensjon som er høyere enn for menn, men denne forskjellen er kraftig redusert. Grunnen til at kvinnelige leger fremdeles har en noe høyere samlet pensjon er at begge yrker tjener over den øvre grensen på 7,1 G i samtlige år når man ser bort fra årene med permisjon. Derfor har de en pensjonsbeholdning på omtrent samme størrelse ved pensjonsuttaket. Grunnen til at forskjellen likevel blir nesten 72 000 kroner er at delingstallet ikke samsvarer med forventet gjenstående levetid²².

²² Pensjonsbeholdningen deles på delingstallet (som er høyere enn forventet gjenstående levetid) for å finne årlig pensjon. Deretter utbetales årlig pensjon i det antall år som tilsvarer forventet gjenstående levetid.

8. Rettferdighet

I det følgende vil jeg analysere hvor rettferdig fordelingen av samlet pensjon er ved ulike pensjonsordninger etter et aktuarisk og egalitært rettferdighetssyn. For å forsøke å gi et bilde av rettferdigheten i Norge for hvert av de tre folketrygdregelverkene vil jeg populasjonsvekte resultatene mine²³. Det er endringen totalt sett i samfunnet som er interessant, ikke om enkeltpersoner får mer eller mindre utbetalt i pensjon. Ved å vekte resultatene gir jeg resultatene for de største gruppene mest vekt.

Jeg ønsker å sammenligne faktisk samlet pensjon for de ulike typene individer i befolkningen med den utbetalingen som ville vært 100 prosent rettferdig etter de to rettferdighetsprinsippene.

8.1 Introduksjon

Et egalitært rettferdighetsprinsipp vil alltid framholde at det er rettferdig å dele helt likt, uavhengig av hvem eller hva som har framskaffet ressursene (Almås et al., 2011). Det betyr at alle pensjonister skal ha samme utbetaling uansett hvilken innbetaling og inntekt de hadde som yrkesaktiv. Dette gir få incentiver til å stå lenger i arbeid siden man vil motta samme pensjonsytelse uansett.

Aktuarisk rettferdighet bygger på et libertanistisk rettferdighetssyn og tar utgangspunkt i at det skal være mest mulig samsvar mellom hva en person har betalt inn til pensjonssystemet og hva han eller hun får utbetalt i pensjon. Det betyr at dersom pensjonsordningen er i samsvar med aktuariske prinsipper, skal den som har hatt høyest inntekt få høyest utbetalt pensjon. Et aktuarisk pensjonssystem gir incentiver til å stå lenger i arbeid. Grunnen til dette er at den som tjener mest i den yrkesaktive perioden også får mest i pensjon.

Det er vanskelig å tenke seg at et rent aktuarisk system vil få gjennomslag i Norge. I en velferdsstat ønsker en at også de svakeste i samfunnet skal ha mulighet til å opprettholde en

²³ I min tilnærmede befolkning som jeg benytter i denne analysen er det for få menn i forhold til i virkeligheten. Likevel mener jeg at sammensetningen av høyt- og lavtlønnede kan være et godt estimat på hvordan situasjonen virkelig er. Det er flest med middels inntekt, som de ansatte i skoleverket. I tillegg er det noen høytlønnede og noen lavtlønnede. De høytlønnede er ofte akademikere med høyere utdanning. De lavtlønnede arbeider ofte i yrker med høy slitasje og lav forventet gjenstående levetid.

viss levestandard som pensjonist. Dette gjelder også de uten opptjening i den yrkesaktive perioden. Folketrygden har siden begynnelsen vært konstruert for å gi alle personer en viss levestandard i pensjonisttilværelsen.

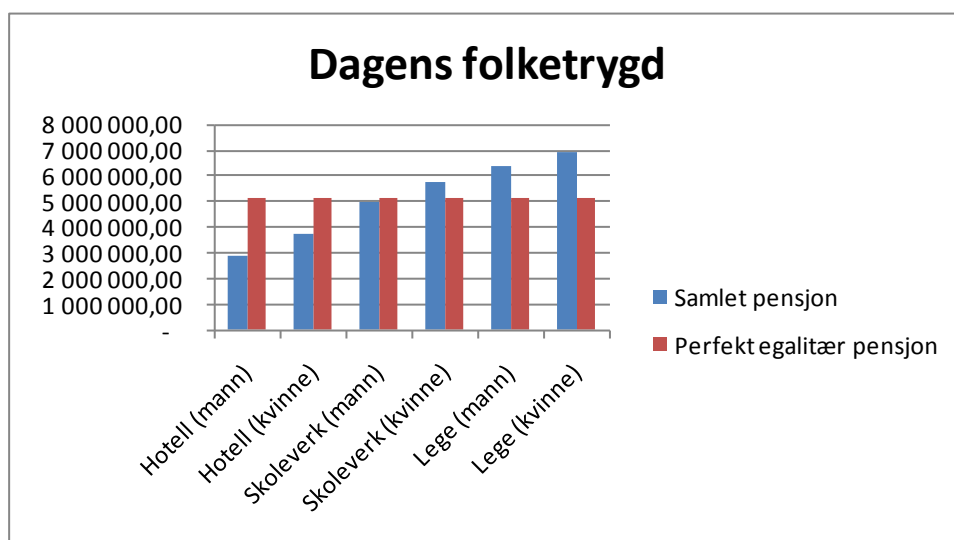
8.2 Egalitær rettferdighet

Jeg ønsker å sammenligne faktisk samlet pensjon med perfekt egalitær pensjon. Perfekt egalitær pensjon er helt enkelt gjennomsnittet av pensjonsutbetalingene, fordi et slikt rettferdighetssyn innebærer at alle skal ha samme pensjonsutbetaling.

Jeg vil først vise faktisk og perfekt egalitær pensjon i et histogram, for klart å illustrere hvem som har lavere pensjon enn gjennomsnittet og hvem som har høyere pensjon enn gjennomsnittet. Deretter vil jeg i en tabell vise avviket fra perfekt egalitær pensjon i prosent av egen pensjon og det absolutte avviket. Jeg vil finne gjennomsnittlig absolutt avvik og deretter vil jeg finne det vektete absolutte avviket. For å kunne sammenligne dette mellom ulike pensjonssystemer må jeg normalisere avviket. Dette gjøres ved å dividere det vektete absolutte avviket på perfekt egalitær pensjon. Jo lavere denne er, jo nærmere er fordelingen en egalitær fordeling²⁴.

8.2.1 Dagens folketrygd

I histogrammet under er samlet pensjon og perfekt egalitær pensjon fremstilt.

²⁴ Dersom denne er 0 er det ingen forskjell på faktisk og perfekt egalitær pensjon, og fordelingen er perfekt egalitær.

Man ser raskt at det er stor forskjell mellom samlet pensjon for en mannlig ansatt i hotell- og restaurantbransjen og en kvinnelig lege. Det hersker altså ingen tvil om at dagens folketrygd innehar ikke-egalitære trekk. Menn og kvinner i hotell- og restaurant og menn ansatt i skoleverket har en samlet pensjon under gjennomsnittet, mens kvinner i skoleverket og både menn og kvinner i legeyrket har en samlet pensjon som overstiger perfekt egalitær pensjon.

I tabellen under er det prosentvise avviket og det absolutte avviket mellom samlet pensjon og perfekt egalitær pensjon vist. Jeg har også oppgitt hvordan befolkningen fordeler seg på de 6 ulike individene og dette brukes til å beregne det vektete absolutte avviket. Dette igjen brukes til å finne det vektete normaliserte absolutte avviket.

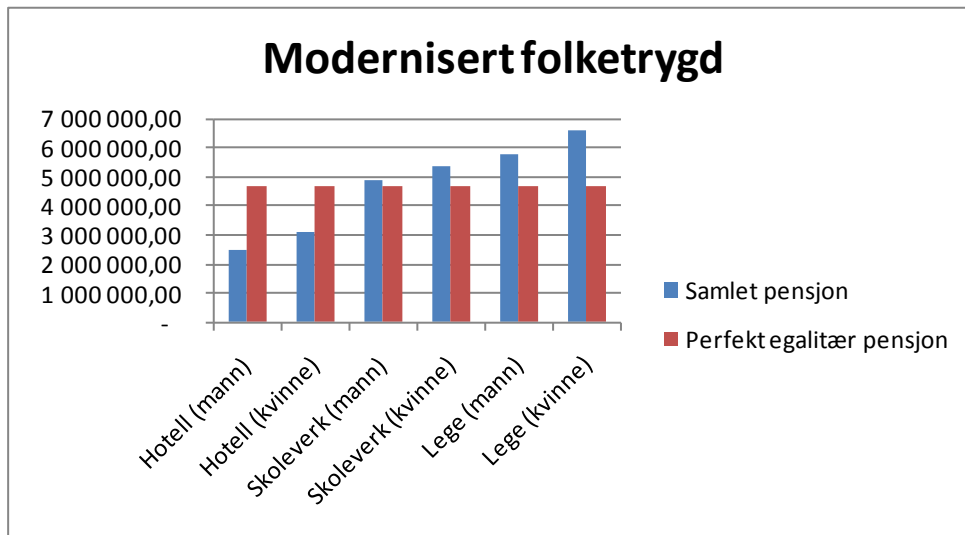
Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (mann)	-77,59 %	2 238 632,10	10,06 %	225 206,39
Hotell (kvinne)	-35,70 %	1 347 866,53	15,98 %	215 389,07
Skoleverk (mann)	-2,44 %	122 157,59	20,12 %	24 578,11
Skoleverk (kvinne)	11,58 %	671 171,45	40,80 %	273 837,95
Lege (mann)	19,75 %	1 260 980,15	7,10 %	89 529,59
Lege (kvinne)	25,75 %	1 776 504,61	5,92 %	105 169,07
Sum			100 %	933 710,18
Gjennomsnitt		1 236 218,74		
Normalisert				0,182

Tabellen klargjør enda tydeligere enn histogrammet at det er store forskjeller mellom gruppenes samlede pensjon. Forskjellen mellom faktisk og egalitær pensjon for menn i hotell- og restaurantbransjen ligger over 77 prosent av egen pensjon eller over 2,2 millioner under gjennomsnittet. Tilsvarende for kvinnelige leger er nesten 27 prosent av egen pensjon eller 1,8 millioner over perfekt egalitær pensjon.

Det gjennomsnittlige absolutte avviket mellom samlet pensjon og gjennomsnittlig samlet pensjon er på ca 1,2 million kroner. Ved å vekte resultatet reduseres denne til litt over 900 000 kroner. Grunnen til dette er at avvikene er minst i de to største gruppene i befolkningen. Disse blir gitt mer vekt enn de største avvikene og det vektete absolutte avviket blir mindre enn gjennomsnittlig absolutt avvik. Det normaliserte vektete absolutte avviket er 0,182. Om dette er høyt eller lavt er vanskelig å si så mye om før jeg har kommentert resultatene for de andre to pensjonsordningene.

8.2.2 Modernisert folketrygd

Under følger ulike fremstillinger av forholdet mellom samlet pensjon og perfekt egalitær pensjon etter modernisert folketrygd. Under er histogrammet som viser samlet pensjon og perfekt egalitær pensjon.

Også med modernisert folketrygd er det stor forskjell på samlet pensjonsutbetaling for de ulike gruppene av individer. Med denne ordningen har alle ansatte i skoleverket og alle leger en samlet pensjon som er større enn perfekt egalitær pensjon. Ansatte i hotell- og restaurantyrket har pensjon under gjennomsnittet.

I tabellen under viser jeg forskjellen mellom faktisk og perfekt egalitær pensjon på alternative måter.

Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (mann)	-47,56 %	2 227 957,09	10,06 %	224 132,48
Hotell (kvinne)	-33,78 %	1 582 553,90	15,98 %	252 892,11
Skoleverk (mann)	4,01 %	1 187 987,81	20,12 %	37 823,15
Skoleverk (kvinne)	13,80 %	6 465 808,33	40,80 %	263 804,98
Lege (mann)	23,06 %	1 080 189,16	7,10 %	76 693,43
Lege (kvinne)	40,47 %	1 895 753,18	5,92 %	112 228,59
Sum			100 %	967 574,74
Gjennomsnitt		1 270 170,33		
Normalisert				0,207

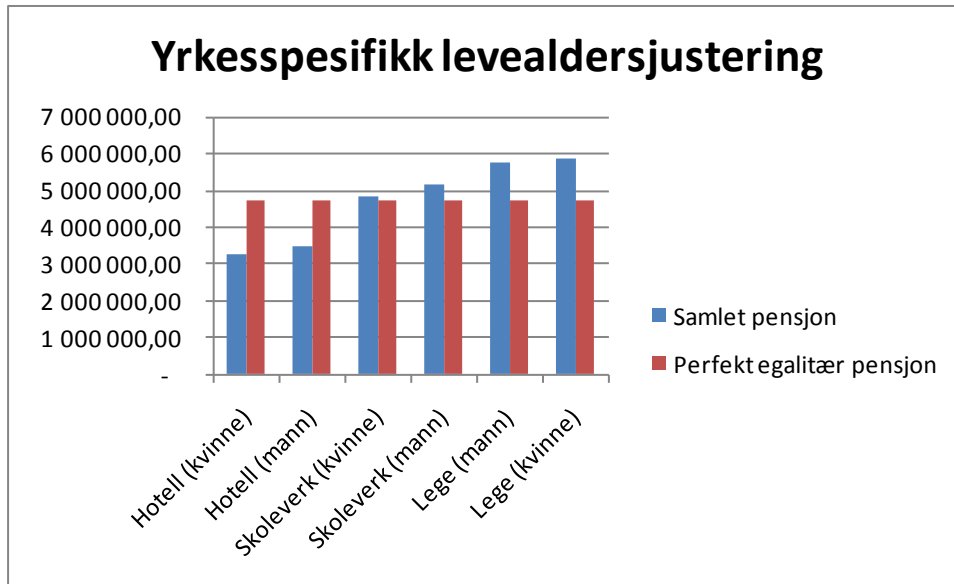
I prosent av egen pensjon ligger menn i hotellbransjen nærmere perfekt egalitær pensjon enn etter dagens folketrygd, men avviket er fremdeles nesten 50 prosent. For kvinnelige leger ligger samlet pensjon 40 prosent over perfekt egalitær pensjon, målt i prosent av egen pensjon, noe som er høyere enn ved dagens ordning²⁵.

Når det gjelder gjennomsnittlig absolutt avvik er dette nesten 1,3 millioner. Når man tar hensyn til populasjonssammensetningen reduseres dette til litt over 950 000 kroner. Grunnen til dette er som over at det er avvikene for menn og kvinner i skoleverket som er minst. Med vektning er det disse som blir gitt størst vekt, ettersom ansatte i skoleverket representerer 60 prosent av den totale befolkningen.

Det normaliserte vektete absolutte avviket er 0,207, noe som er høyere enn ved dagens ordning. Dette tyder på at pensjonsreformen og modernisert folketrygd er mindre i samsvar med et egalitært rettferdighetssyn enn det dagens folketrygd er.

8.2.3 Yrkesspesifikk levealdersjustering

I histogrammet under er perfekt egalitær pensjon og samlet pensjon fremstilt.

Som ved de to andre systemene ligger pensjonen for enkelte av individene over perfekt egalitær pensjon, mens for andre ligger pensjonen under. Med yrkesspesifikk

²⁵ Pensjonen i kroner er lavere, det er prosentsatsen som er høyere.

levealdersjustering er det en klarere trend til at samlet pensjon stiger for høyere pensjonsgivende inntekt. Jeg har tidligere forklart hvorfor kvinnelige leger har høyere samlet utbetaling enn menn.

I tabellen under har jeg vist forskjellen mellom perfekt egalitær pensjon og faktisk samlet pensjon med yrkesspesifikk levealdersjustering.

Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (kvinne)	-44,72 %	1 462 439,89	15,98 %	233 697,89
Hotell (mann)	-35,35 %	1 235 929,12	10,06 %	124 334,47
Skoleverk (kvinne)	1,90 %	91 900,44	40,80 %	37 495,38
Skoleverk (mann)	8,74 %	453 074,68	20,12 %	91 158,63
Lege (mann)	18,03 %	1 040 794,33	7,10 %	73 896,40
Lege (kvinne)	19,04 %	1 112 599,56	5,92 %	65 865,89
Sum			100 %	626 448,66
Gjennomsnitt		899 456,34		
Normalisert				0,132

Kvinner i hotell- og restaurantbransjen er nå den gruppen med lavest samlet pensjon. Samlet pensjon ligger rundt 45 prosent under perfekt egalitær pensjon, som en proSENTSATS av samlet pensjon. Pensjonen til kvinnelige leger ligger, i prosent av egen pensjon, 19,04 prosent over gjennomsnittet. Både høyeste og laveste pensjon ligger dermed nærmere gjennomsnittet enn i de to andre pensjonssystemene, i prosent av samlet pensjon.

Det gjennomsnittlige absolute avviket er ca 900 000, som også er langt under verdiene i de to andre systemene. Når jeg vekter dette gjennomsnittet for de ulike gruppene i befolkningen blir det vektete avviket litt over 600 000. Normalisert vektet absolutt avvik er 0,132. Dette viser at yrkesspesifikk levealdersjustering er et mer egalitært pensjonssystem enn dagens folketrygd og modernisert folketrygd.

Jeg har forventet gjennom hele oppgaven at yrkesspesifikk levealdersjustering skal være i større samsvar med aktuarisk rettferdighet enn de andre to. Derfor kan det kanskje virke litt overraskende at denne pensjonsordningen gir den mest egalitære fordelingen. Det er imidlertid ingenting i veien for at et pensjonssystem kan være både mest aktuarisk og mest egalitært.

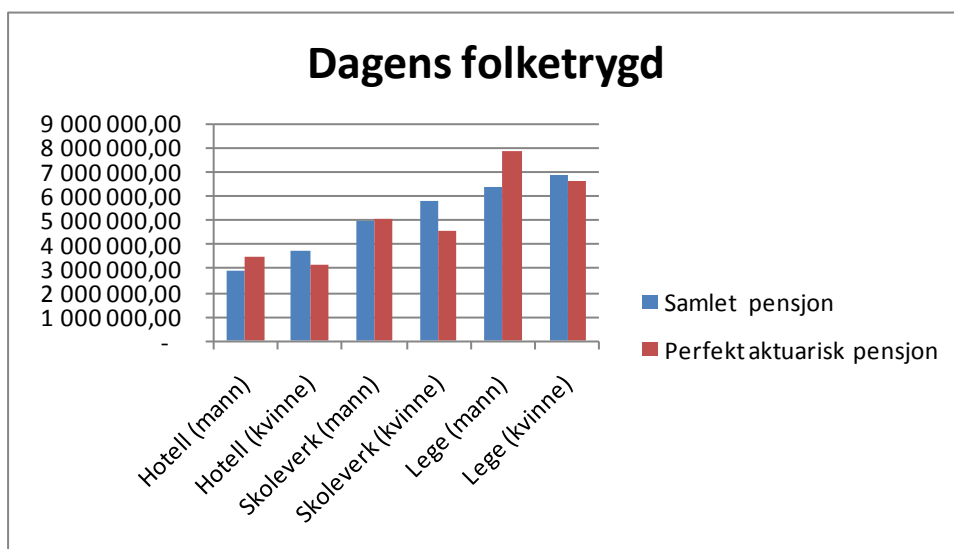
8.3 Aktuarisk rettferdighet

For å analysere aktuarisk rettferdighet vil jeg benytte samme fremstilling som ved egalitær rettferdighet. Jeg ønsker å sammenligne samlet pensjon med perfekt aktuarisk pensjon. Perfekt aktuarisk pensjon regner jeg ut som en prosent av livsinntekten. Dette er all inntekt i løpet av den yrkesaktive perioden justert opp med veksten i konsumprisindeksen (SSB). Prosenten av livsinntekten som gir perfekt aktuarisk pensjon er den prosentsetsatsen som gjør at summen av perfekt aktuarisk pensjon og samlet pensjon blir den samme.

Det prosentvise avvik viser avviket fra perfekt aktuarisk pensjon i prosent av samlet pensjon. Gjennomsnittlig absolutt avvik viser det gjennomsnittlige avviket mellom faktisk og perfekt aktuarisk pensjon i kroner. Jeg vil vekte dette for andelen i de ulike gruppene. Jeg vil deretter normalisere det vektete absolutte gjennomsnittlige avviket ved å dividere på gjennomsnittlig pensjonsutbetaling. Som for egalitær rettferdighet er dette nødvendig for å kunne sammenligne aktuarisk rettferdighet i de ulike pensjonssystemene. Lavere normalisert vektet absolutt avvik betyr et mer aktuarisk rettferdig pensjonssystem.

8.3.1 Dagens folketrygd

I histogrammet under er samlet pensjon og perfekt aktuarisk pensjon plottet. Den prosenten av livsinntekt som gir perfekt aktuarisk pensjon er 32,24 prosent.

Den blå søylen viser samlet pensjon og er stigende fra venstre til høyre. Et system i tråd med aktuariske prinsipper ville innebære at den røde søylen følger den blå. Dette er ikke tilfelle her. Grunnen er som tidligere nevnt at kvinner har høyere samlet pensjon enn menn pga

lenger forventet gjenstående levetid ved pensjonsuttaket. I tabellen under har jeg vist det samme avviket på andre måter.

Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (mann)	-21,60 %	623 069,11	10,06 %	62 680,75
Hotell (kvinne)	16,22 %	612 558,84	15,98 %	97 886,90
Skoleverk (mann)	-0,69 %	34 664,08	20,12 %	6 974,41
Skoleverk (kvinne)	21,16 %	1 226 077,50	40,80 %	500 239,62
Lege (mann)	-22,67 %	1 447 614,31	7,10 %	102 780,62
Lege (kvinne)	3,87 %	266 711,16	5,92 %	15 789,30
Sum				786 351,60
Gjennomsnitt		701 782,50		
Normalisert				0,153

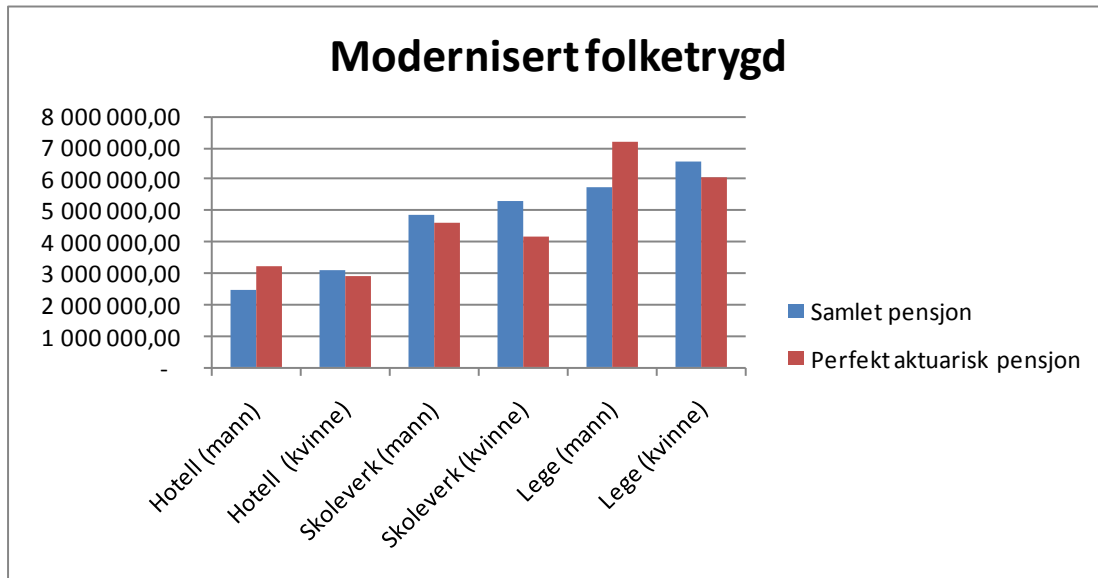
Menn i hotell- og restaurantbransjen og mannlige leger er de som har det største negative prosentvise avviket fra perfekt aktuarisk pensjon, i prosent av egen pensjon. Kvinner i skoleverket er de som får mest i forhold til hva de skulle i et perfekt aktuarisk system.

Det er kvinner i skoleverket samt mannlige leger som har de største absolutte avvikene i kroner. Når man vekter det absolutte avviket med de ulike befolkningsgruppene øker det gjennomsnittlige avviket. Grunnen er at kvinner i skoleverket som er den største gruppen har et stort avvik fra perfekt aktuarisk pensjon.

Når man normaliserer det vektete absolutte avviket blir dette lik 0,153. Det er vanskelig å si noe om størrelsen på dette før jeg har sett på resultatene fra de andre to ordningene.

8.3.2 Modernisert folketrygd

En samlet pensjon lik 29,48 prosent av livsinntekten gir perfekt aktuarisk pensjon. I histogrammet under er perfekt aktuarisk pensjon og faktisk samlet pensjon fremstilt.

Som ved dagens ordning synes det ikke å være noen klar trend til at de som har høyest pensjonsutbetaling er de med den høyeste livsinntekten. Menn i hotell- og restaurantbransjen og mannlige leger får lavere samlet pensjon enn i et perfekt aktuarisk pensjonssystem. Grunnen til at den mannlige hotellarbeideren kommer dårlig ut er at han har svært lav forventet gjestående levetid ved 67 år. Den mannlige legen straffes av at en stor andel av hans inntekt ligger over den øvre opptjeningsgrensen på 7,1 G²⁶. De øvrige yrkene har høyere utbetaling enn perfekt aktuarisk pensjon. Grunnen til dette er høyere forventet gjestående levetid enn gjennomsnittet.

²⁶ Hans forventet gjestående levetid ligger nærmest eksakt på snittet fordi delingstallet omtrent sammenfaller med gjennomsnittlig delingstall på 13,79.

I tabellen under er avviket mellom samlet og perfekt aktuarisk pensjon fremstilt i form av prosentvis og absolutt avvik.

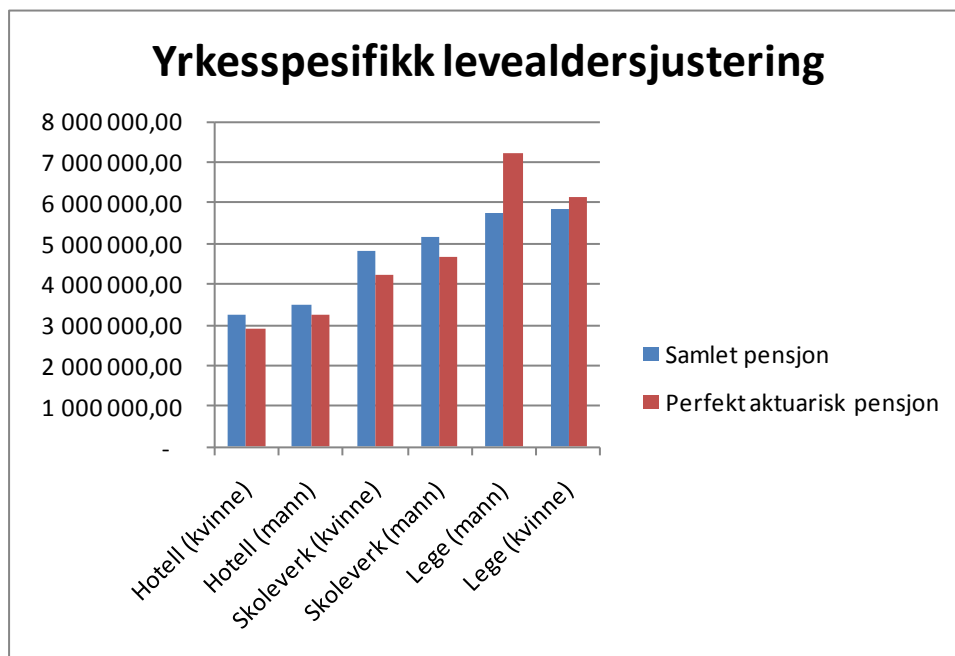
Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (mann)	-15,31 %	343 362,46	10,06 %	34 542,26
Hotell (kvinne)	18,22 %	521 014,05	15,98 %	83 258,05
Skoleverk (mann)	16,71 %	743 557,00	20,12 %	149 603,67
Skoleverk (kvinne)	29,43 %	1 406 937,16	40,80 %	574 030,36
Lege (mann)	-19,80 %	966 110,24	7,10 %	68 593,83
Lege (kvinne)	15,72 %	925 269,05	5,92 %	54 775,93
Sum				964 804,09
Gjennomsnitt		817 708,33		
Normalisert				0,231

Det prosentvise avviket i prosent av egen pensjon er over 15 prosent for alle grupper, med positivt eller negativt fortegn. Det er altså store avvik for samtlige individtyper i befolkningen.

Det gjennomsnittlige absolute avviket er på litt over 800 000 kroner. Når jeg vekter det absolute avviket med de ulike individenes andel av befolkningen øker det til over 950 000. Grunnen til dette er at det største avviket er hos kvinner i skoleverket, som er den gruppen som teller mest. Normalisert vektet absolutt avvik er 0,231, som er høyere enn for dagens folketrygd. Det betyr altså at etter disse målene er dagens folketrygd et mer aktuarisk pensjonssystem enn modernisert folketrygd i pensjonsreformen.

8.3.3 Yrkesspesifikk levealdersjustering

Perfekt aktuarisk pensjon er en samlet pensjon som er lik 29,78 prosent av livsinntekten. Histogrammet under viser perfekt aktuarisk pensjon og faktisk samlet pensjon.

De røde søylene synes i større grad enn tidligere å være i samsvar med de blå. Det betyr at histogrammet antyder et mer aktuarisk rettferdig system når man sammenligner samlet og perfekt aktuarisk pensjon. I tabellen under vil jeg undersøke dette nærmere med alternative mål.

Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (kvinne)	16,04 %	427 466,89	15,98 %	68 309,21
Hotell (mann)	14,35 %	414 800,06	10,06 %	41 728,89
Skoleverk (kvinne)	16,70 %	647 429,08	40,80 %	264 151,07
Skoleverk (mann)	15,80 %	665 592,50	20,12 %	133 917,21
Lege (mann)	-20,42 %	948 705,61	7,10 %	67 358,10
Lege (kvinne)	-1,46 %	68 520,89	5,92 %	4 056,44
Sum				579 520,91
Gjennomsnitt		528 752,51		
Normalisert				0,151

Det prosentvise avviket viser som histogrammet over at både menn og kvinner i hotellbransjen og i skoleverket får en høyere pensjon enn etter et perfekt aktuarisk

pensjonssystem. Kun leger får lavere samlet pensjon. Grunnen til dette er at inntekten til leger de fleste år ligger over 7,1 G.

Det gjennomsnittlige absolutte avviket er litt over 500 000 kroner. Når jeg veker det absolutte avviket med populasjonsandelene vokser dette til nærmere 600 000 kroner. Grunnen er at avvikene er større i skoleverket enn i enkelte av de mindre gruppene. Det normaliserte absolutte avviket er 0,151 og er det laveste av alle de tre pensjonsordningene, selv om dagens folketrygd er svært nær med 0,153. Dette tyder på at yrkesspesifikk levealdersjustering er det systemet som best samsvarer med et aktuarisk rettferdighetssyn. Som vist tidligere var det også det systemet som best samsvarte med et egalitært rettferdighetssyn.

9. Konklusjon

I oppgaven har jeg benyttet tre ulike regelverk for folketrygden til å beregne samlet pensjonsutbetaling i løpet av pensjonstilværelsen. Deretter har jeg vurdert pensjonsfordelingen ut fra et aktuarisk og et egalitært rettferdighetsperspektiv.

Myndighetene har flere ganger hevdet at pensjonsreformen vil føre til økt aktuarisk rettferdighet i den norske folketrygden. I oppgaven viser jeg at de til en viss grad har rett i dette. At man tjener opp pensjonsrettigheter fra første krone opp til 7,1 G og at alle år skal være tellende ved beregning av pensjon er aktuariske elementer. Dette betyr imidlertid ikke at pensjonsfordelingen i større grad vil være i samsvar med aktuariske prinsipper. Jeg har vist at det er yrkesspesifikk levealdersjustering som gir størst aktuarisk rettferdighet med samlet pensjon som analysegrunnlag. Med samlet pensjon vil det kun være pensjonister med forventet gjenstående levetid lik snittet av befolkningen som vil få samme pensjon som i et perfekt aktuarisk pensjonssystem.

Det er et viktig og et vanskelig spørsmål om man skal velge årlig eller samlet pensjon som grunnlag for å analysere aktuarisk rettferdighet. Skal ytelsen stå i forhold til tidligere innbetaling årlig eller samlet i løpet av pensjonisttilværelsen. Jeg henviser til vedlegg E for en gjennomgang av rettferdighet med utgangspunkt i årlig pensjon. Disse resultatene viser imidlertid at aktuarisk rettferdighet heller ikke blir større i forhold til dagens folketrygd når årlig pensjon legges til grunn. Med årlig pensjon er det dagens folketrygd som gir den mest aktuariske pensjonsfordelingen. Verken med samlet eller årlig pensjon som grunnlag vil altså pensjonsreformen føre til økt aktuarisk rettferdighet i forhold til dagens folketrygd, gitt min befolkningsstruktur.

Pensjonsreformen fører altså ikke til økt aktuarisk rettferdighet. Det som er interessant er at det heller ikke fører til økt egalitær rettferdighet. Verken med årlig eller samlet pensjon øker egalitær rettferdighet med pensjonsreformen i forhold til dagens folketrygd. Med samlet pensjon som grunnlag er det yrkesspesifikk levealdersjustering som gir den likeste pensjonsfordelingen. Når man legger årlig pensjon til grunn er det dagens folketrygd som viser seg å være mest i henhold til et egalitært rettferdighetssyn.

Det er mange måter en kan utvide min analyse på. For det første kunne en forsøke å utvide analysen til å inkludere flere yrker, for å være sikker på at befolkningssammensetningen gjenspeiler virkeligheten.

Jeg har i oppgaven sett bort fra at pensjonister etter pensjonsreformen fritt kan velge sin pensjonsalder fra og med fylte 62 år til og med fylte 75 år. Jeg mener dette kunne være en interessant videreføring av min oppgave. Dette temaet er interessant fordi det etter min mening vil kunne føre til ytterligere overføringer. Artikkelen til Borgan viser at ansatte i yrker med høy belastning i gjennomsnitt kan forvente en kortere pensjonisttilværelse enn personer i yrker med lavere belastning. Dersom man har kortere forventet gjenstående levetid pga. høy belastning i yrkesaktiv alder er det grunn til å tro at disse arbeidstakerne vil ha vanskeligheter med å stå i arbeid utover normal pensjonsalder. Kanskje klarer de ikke engang å stå i fullt arbeid frem til fylte 67 år. Disse vil derfor velge tidligpensjonering, mens andre kan fortsette å arbeide etter normal pensjonsalder og vil øke sin pensjonsbeholdning. Det interessante med dette er at det er personer i høytlønnede yrker som er i denne siste gruppen, mens individer i lavtlønnede yrker ofte opplever høy belastning i arbeidshverdagen. Dette vil på sikt kunne bidra til å øke forskjellene mellom fattig og rik i Norge.

En annen mulig utvidelse vil være å se på konsekvenser av høyere utdanning. Nå som alle år vil være tellende taper en år med pensjonsopptjening ved å velge høyere utdanning. Dersom utdanning imidlertid fører til høyere pensjonsgivende inntekt vil dette kunne veie opp denne effekten. Det interessante er de yrkene der det er krav til høyere utdanning, men som likevel er lavtlønnede og med til dels stor belastning. Jeg tenker her for eksempel på sykepleieryrket.

10. Litteraturliste

Artikler

Almås, Cappelsen, Lind, Sørensen og Tungodden (2011): "Measuring (un)fair Inequality" (kommer i Journal of Public Economics)

Borgan, Jens-Kristian (2009): Yrke og Dødelighet 1960-2000. SSB, Kongsvinger (Rapport 2009/5)

Fehr, Hans og Øystein Thøgersen (2007): Social Security and Future Generations

Seip, Kalle (2001): Tenk på pensjonen i tide. (I: MAGMA – Tidsskrift for økonomi og ledelse, nr. 1 2001, <http://www.econa.no/tenk-paa-pensjonen-i-tide>)

Thøgersen, Øystein (2004): Finanspolitisk regelstyring: Mindre fleksibilitet – bedre resultater? (I: MAGMA - Tidsskrift for økonomi og ledelse, nr. 2 2004, side 54-64)

Avisartikler og debattinnlegg

Plahte, Alexandra (2009): Pensjonsreformen: Din og min pensjon. <<http://www.seniorpolitikk.no/nyhet/arbeidsliv/pensjoneringsatferd/betydningen-for-deg-og-meg>>

Lover

Folketrygdloven: kapittel 1-3, 14-15 og 19-20

Politiske dokumenter

NOU 1994:6 Private pensjonsordninger (Pensjonskommisjonen)

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/1994/nou-1994-6.html?id=115340>>

NOU 2004:1 Modernisert folketrygd

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2004/nou-2004-1.html?id=383364>>

Ot.prp. nr. 37 2009: Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon)

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-37-2008-2009-.html?id=545925>>

St. meld. nr. 2 2004: Revidert Nasjonalbudsjett 2004

<<http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20032004/002/PDFS/STM200320040002000DDDDPDFS.pdf>>

Nettsider

Statistisk Sentralbyrås nettsider:

Lønn:

<<http://www.ssb.no/lonn/main.shtml>>

<<http://www.ssb.no/emner/06/05/>>

<http://www.ssb.no/emner/06/05/nos_lonn/utg.html>

<<http://www.ssb.no/histstat/publikasjoner/ereg77-96.html#R06>>

Generell lønnsvekst:

<http://www.ssb.no/emner/historisk_statistikk/aarbok/ht-0901-lonn.html>

Antall arbeidstakere i ulike yrker:

<<http://www.ssb.no/emner/06/01/yrkeaku/tab-2011-02-22-03.html>>

KPI:

<http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selecttable/hovedtabellHjem.asp&KortnavnWeb=kpi>

Forventet levealder:

<<http://www.ssb.no/dode/>> (Sist besøkt 1. mai 2011)

NAVs nettsider:

Grunnbeløpet:

<<http://www.nav.no/Om+NAV/Satser+og+datoer/Grunnbel%C3%B8pet+%28G%29>>

Foreldrepermisjon:

<<http://www.nav.no/Om+NAV/Tall+og+analyse/Familie+og+omsorg/268102.cms>>

<<http://www.nav.no/Om+NAV/Tall+og+analyse/Familie+og+omsorg/268070.cms>> (Sist besøkt 25. mai 2011)

ØkonomiGuidens nettsider:

<<http://okonomiguident.no/pensjon/>> (Sist besøkt 1. juni 2011)

11. Vedlegg

11.1 Vedlegg A

Dagens pensjonssystem

Avtalefestet førtidspensjon (AFP)

Avtalefestet pensjon (AFP) er en førtidspensjoneringsordning for enkelte arbeidstakere mellom 62 og 67 år. Det er krav som må tilfredsstilles dersom man skal kunne benytte seg av en slik ordning. Arbeidsgiver må ha vært medlem i minst to år før noen går av med avtalefestet pensjon. Det er altså ikke mulig for arbeidstaker å melde seg selv inn.

Alle i det offentlige har tilgang til denne ordningen, mens ca 1/3 av alle ansatte i privat sektor har denne muligheten. Ordningen er strukturert slik at arbeidsgiver betaler 60 prosent av førtidspensjonen og staten betaler resten. Hvis man er mottaker av AFP har man lov til å ha en inntekt på kroner 15 000 uten at AFP blir redusert. Dette toleransebeløpet gjelder uansett når på året man går av med AFP, og uansett om man har full- eller deltids-AFP.

I utgangspunktet var ordningen tenkt for slitere som måtte uførepensjoneres før normal pensjonsalder fordi de ikke hadde anledning å jobbe videre av helsemessige årsaker. AFP skulle være et alternativ til uførepensjon, fordi dette for mange er en mer verdig avslutning på arbeidslivet. Når en ser på hvem som har gått av med er det verdt å merke seg at lærere har vært storforbrukere og at det er en overrepresentasjon av kontoransatte.

Det finnes to hovedordninger for AFP; en i offentlig sektor og en i privat sektor. Jeg vil nå gå gjennom de to hver for seg, for deretter å vise et eksempel under for å illustrere ulikhetene. I den private ordningen får man uføretrygd fra folketrygden pluss et AFP-tillegg på 11 400 kroner per år som er skattefritt. Man får ikke utbetalt tjenstepensjon før fylte 67 år. I den offentlige ordningen får man utbetalt uføretrygd fra folketrygden pluss et AFP-tillegg på 20 400 kroner som er skattepliktig. Det er ingen tjenstepensjon før fylte 65 år.

Tjenestepensjon

Tjenestepensjonsordningene skal sikre pensjon utover folketrygdens ytelser. Når det gjelder tjenestepensjon er det store forskjeller mellom privat og offentlig sektor, men forskjellene er store også innad i privat sektor.

Offentlig sektor

I offentlig sektor har man en ordning med bruttogaranti. Det betyr at pensjonistene er garantert et samlet pensjonsnivå (folketrygd pluss tjenestepensjon) på minst to tredjedeler av sluttlønnen hvis man har full opptjeningstid på 30 år. Denne garantien innebærer at folketrygdpensjonen i realiteten har liten betydning når gjelder totalt pensjonsnivå for ansatte i offentlig sektor.

Privat sektor

I privat sektor er det stor forskjell på hva slags rettigheter arbeidstakerne har til tjenestepensjon. Det finnes både innskuddsbaserte og ytelsesbaserte ordninger. En innskuddsbasert ordning er en ordning der arbeidsgiver betaler inn beløp til den enkelte ansattes pensjonssparing. Som pensjonist får arbeidstaker utbetalt det innskutte beløpet pluss avkastningen dette har gitt. Her overlates altså all risiko til arbeidstaker. En ytelsesbasert ordning er en ordning der pensjonisten er garantert en bestemt ytelse. Et eksempel på dette er det offentlige som garanterer to tredjedeler av sluttlønnen i pensjon. De siste årene har det blitt mer og mer vanlig med innskuddsbaserte ordninger.

En relativt stor gruppe arbeidstakere hadde lenge ikke krav på tjenestepensjon. Disse måtte dermed leve av folketrygdpensjonen og eventuell privat sparing. Dette gjaldt så mange som mellom åtte og ni hundre tusen mennesker. I 2006 ble lov om obligatorisk tjenestepensjon innført. Dette innebærer at alle bedrifter og organisasjoner som er omfattet av denne loven har plikt til å opprette pensjonsordning for sine arbeidstakere. Obligatorisk tjenestepensjon er som regel innskuddsbasert.

11.2 Vedlegg B

Pensjonsreformen

Avtalefestet førtidspensjon (AFP)

Også AFP-ordningen endres fra og med 2011. Den nye ordningen vil ha modernisert folketrygd i bunnen. AFP-påslaget utgjør 0,314 prosent av årlig pensjongivende inntekt opp til en øvre grense på 7,1 ganger grunnbeløpet fram til 62 år. Det er ingen opptjening av AFP-rettigheter etter fylte 62 år selv om man fortsetter å arbeide. Det er ingen inntektsbegrensning som det var i den gamle AFP-ordningen.

Utbetalingen er livsvarig, i motsetning til tidligere. Man får kroner 19 200 mer fra fylte 62 til fylte 67 år og et lavere beløp etter fylte 67 år. Avtalefestet pensjon levealderjusteres på samme måte som folketrygden, slik at AFP blir høyere jo lenger en venter med å ta den ut. Uttaket må imidlertid skje før fylte 70 år. Ordningen vil i modernisert folketrygd finansieres fullt ut av staten. Arbeidsgiver i privat sektor vil altså være av de som tjener mest på endringen i AFP-ordningen.

Tjenestepensjon

I offentlig sektor har fremdeles en bruttoordning. Det betyr at samlet sett skal pensjonen til offentlig ansatte utgjøre to tredjedeler av sluttlønnen. Når det som utbetales fra folketrygden endrer seg vil derfor naturlig nok også hva som utbetales i tjenestepensjon endres. Imidlertid vil dette være av liten betydning siden pensjonsutbetalingen totalt sett vil være uforandret.

I privat sektor vil det ikke bli endringer i forhold til dagens pensjonssystem. Hver enkelt arbeidsgiver velger mellom en ytelses- og en innskuddsbasert ordning, der obligatorisk tjenestepensjon definerer minste avsatte ytelse.

11.3 Vedlegg C

Forventet levealder

Fra 2008 til 2009 økte forventet levealder ved fødsel med 0,1 år for kvinner og 0,3 år for menn til henholdsvis 83,1 år og 78,6 år (SSB). Dette er de høyeste registrerte verdier noensinne for Norge. Forventet levealder har økt jevnt og trutt i omtrent 200 år. Økningen har vært særlig sterk de siste 20 år, spesielt for menn. De siste årene har forskjellene mellom menn og kvinner blitt mindre, selv om det fremdeles er en betydelig forskjell på 4,5 år.

Jeg vil nå studere forskjellene i forventet levealder for menn i ulike yrker i Borgans artikkel. Disse vil avvike noe fra tallene over fordi de er av eldre dato. Mannlige prester har lengst forventet levealder med 81 år, mens matroser har en forventet levealder på 69,8 år. Forskjellen mellom høyeste og laveste forventning utgjør altså 11,2 år.

For kvinner er forskjellene mindre. Kvinner som arbeider innen medisinsk arbeid har en forventet levealder på 84,9 år, mens de som arbeider innen jern- og metallvarearbeid har en forventet levealder på 78,6 år. Dette utgjør en forskjell på 6,3 år. Det kvinnelige yrket med lavest forventet levealder har samme forventede levealder som menn ansatt i offentlig administrasjons- og forvaltningsarbeid. Disse har tiende lengste forventede levealder av samtlige mannlige yrker. Dette klargjør at det er store forskjeller i forventet levealder mellom menn og kvinner.

Dødelighet

Når det gjelder utviklingen i dødelighet har dødeligheten for både yrkesaktive og yrkespassive menn gått ned. For yrkesaktive kvinner har dødeligheten også gått ned, men for yrkespassive kvinner har den økt. Grunnen til dette er at det i 1960 var en stor andel hjemmeværende husmødre. Helsen til disse kvinnene avvek lite fra de yrkesaktives helse. I 1990 var andelen yrkesaktive kvinner langt høyere. De som i 1990 velger å stå utenfor arbeidslivet gjør det i større grad pga sykdom etc.

Ansatte i yrker med lav dødelighet i yrkesaktiv alder, vil også ha lav dødelighet som pensjonist. Menn i akademiske yrker er blant de som har lav dødelighet som yrkesaktiv og lengst forventet levetid som pensjonister. Blant yrker med dødelighet rundt gjennomsnittet finner man elektrikere, bygningsarbeidere og andre faglærte arbeidere. Høy dødelighet og

lav forventet gjenstående levetid finnes blant grupper av sjøfolk og hotell- og restaurantarbeidere.

Yrkesaktivitet

I 1960 var 96 prosent av mennene yrkesaktive, mens denne andelen i 1990 var redusert til 84 prosent. En av de viktigste årsakene til dette er innføringen av Folketrygden i 1967. Dette innførte muligheter for uførepensjon for de med dårlig helse. Tidligere hadde slike ytelser utbetalt så lite at man måtte arbeide, til tross for sviktende helse.

For kvinner kan en se en motsatt trend. I 1960 var 22 prosent av kvinnene yrkesaktive, mens i 1990 var andelen steget til 67 prosent. Fra 1970 ble gifte kvinners arbeid som familiemedlem registrert som arbeid. Dette betyr at andelen yrkesaktive i 1960 ville vært langt høyere enn 22 prosent ved samme beregninger. Etter 1990 har denne utjevningen mellom kjønnene fortsatt og det er i dag liten forskjell mellom menn og kvinners deltakelse i arbeidslivet.

11.4 Vedlegg D

Årlig pensjon

	Dagens folketrygd	Modernisert folketrygd	Yrkesspesifikk levealdersjustering
Mann:			
Lege	295 941,57	267 202,96	267 591,06
Skoleverk	248 482,86	242 069,94	257 612,64
Hotell- og restaurant	198 426,87	168 953,16	240 464,86
Kvinne:			
Lege	278 407,17	265 496,89	235 826,22
Skoleverk	238 918,46	219 795,84	198 896,55
Hotell- og restaurant	185 570,69	152 450,64	160 701,29

Lege

Både kvinnelige og mannlige leger får høyest årlig pensjon med reglene i det gamle systemet. Grunnen til at en lege kan forvente høyere utbetaling med det forhenværende systemet er at pensjonsreformen reduserer øvre grense for pensjonsopptjening til 7,1 G. Tidligere var det et knekkpunkt på 6 ganger grunnbeløpet, men øvre grense for opptjening var 12 G. Mannlige leger har samtlige år en inntekt på mer enn 7,1 ganger grunnbeløpet. For kvinnelige leger er også inntekten større enn 7,1 G nesten samtlige år, når en ser bort fra årene med fødselspermisjon. I 2010 var 7,1 G lik 537 051,01 kroner. Gjennomsnittslønnen for en mannlig lege i 2010 var til sammenligning 793 200 samme år.

Det er grunn til å mistenke at forskjellene mellom systemene er enda større enn det min beregning viser. Årsaken er bruken av gjennomsnittlig inntekt for legeyrket. Det er rimelig å anta at inntekten er lavere enn gjennomsnittet i begynnelsen av karrieren, mens den blir høyere enn gjennomsnittet ved slutten av karrieren. Dette vil ha ulike innvirkninger i dagens ordning og de to ordningene med levealdersjustering.

I henhold til de gamle reglene beregnes pensjonen ut fra de 20 beste årene, og øvre grense for opptjening av pensjonspoeng er 12 ganger grunnbeløpet. At inntekten øker i enkelte år og går ned i andre år vil føre til økt pensjon. Grunnen er at de 20 beste årene vil ha høyere poengtall enn i mine beregninger og de resterende er uten betydning.

Om dette vil ha innvirkning med pensjonsreformen avhenger av om lønningen i de første årene er over eller under 7,1 G. Er lønnen lavere, men fremdeles over denne grensen, vil

pensjonen bli den samme som i mine beregninger. Årene med høyere inntekt vil ikke gi opptjening fordi de ligger enda lenger over øvre grense for opptjening. Ligger imidlertid lønnen under 7,1 G vil pensjonen reduseres fordi alle år er tellende. Dermed blir forskjellen mellom dagens system og pensjonsreformen enda større enn i mine beregninger. Yrkesspesifikk levealdersjustering vil være enda lavere fordi både kvinnelige og mannlige leger har lenger forventet gjenstående levetid ved 67 år enn gjennomsnittet.

7.1.2. Ansatte i skoleverket

For ansatte i skoleverket er det mindre viktig hvilken ordning som velges i folketrygden så lenge bruttogarantiordningen i det offentlige består. Det er likevel interessant å se hvilket alternativ som gir høyest utbetaling fra folketrygden dersom denne ordningen på sikt skulle forsvinne. Et av ønskene til Pensjonskommisjonen var en nettoordning også i det offentlige, men det ble ikke innført i denne omgang (NOU 2004:1). Beregningene vil også illustrere virkningene av de ulike ordningene for andre yrker med lignende inntektsmønster og forventet gjenstående levetid.

Kvinner får høyest utbetaling med dagens folketrygd, mens menn får høyest utbetaling med yrkesspesifikk levealdersjustering. Grunnen til dette er forskjeller i forventet gjenstående levetid.

Både kvinner og menn ansatt i skoleverket får lavere pensjonsutbetaling med modernisert folketrygd enn med dagens folketrygd. Dette er nøyaktig samme effekt som for leger. Ettersom ansatte i skoleverket aldri tjener over 7,1 G, må det imidlertid være en annen forklaring enn for leger. Med pensjonsreformen er pensjonen proporsjonal med inntekt opp til 7,1 G. Når pensjonsreformen gir ansatte i skoleverket lavere pensjon må dette bety at de i dagens folketrygd har blitt overkompensert i forhold til perfekt aktuarisk pensjon²⁷.

Også her er det et problem med å benytte gjennomsnittslønn. Problemet ligger i at det er en rekke yrker innenfor yrkesområdet som betegnes som skoleverket. Lektorer er en gruppe som har lenger utdannelse enn for eksempel adjunkt, noe som betyr at disse mest sannsynlig vil ha en høyere inntektsbane. Jeg vil ikke gå nærmere inn på dette.

²⁷ For at dette skal være riktig må man anta samme innbetaling til pensjonssystemet ved begge ordninger.

7.1.3. Hotell- og restaurantansatte

Kvinner ansatt i denne bransjen får høyest utbetaling med dagens folketrygd, mens menn får høyest utbetaling med yrkesspesifikk levealdersjustering. Dette er nøyaktig samme resultat som i skoleverket, og grunnen til dette er den samme som over. Både menn og kvinner har høyere utbetaling fra yrkesspesifikk levealdersjustering enn fra modernisert folketrygd fordi begge individgruppene har lavere delingstall enn gjennomsnittet.

Menn i denne bransjen får altså høyest utbetaling med yrkesspesifikk levealdersjustering, til tross for at de får lite med pensjonsreformen. Grunnen til dette er at menn i denne yrkesklassen har en forventet gjenstående levetid som pensjonist som er langt lavere enn gjennomsnittet. Med yrkesspesifikk levealdersjustering gir lavere forventet pensjonisttilværelse lavere delingstall. Dette fører igjen til en høyere årlig pensjonsutbetaling.

Et problem med å bruke gjennomsnittslønn for denne yrkesgruppen er at det er mange som arbeider deltid i denne bransjen for å finansiere studier etc. Derfor gir kanskje ikke gjennomsnittslønnen riktig inntekt for personer som arbeider i denne bransjen hele livet. Et annet problem kan være at enkeltpersoner, for eksempel kokker og kjøkkensjefer på prestisjefylte restauranter tjener svært mye mens andre tjener langt under gjennomsnittslønnen.

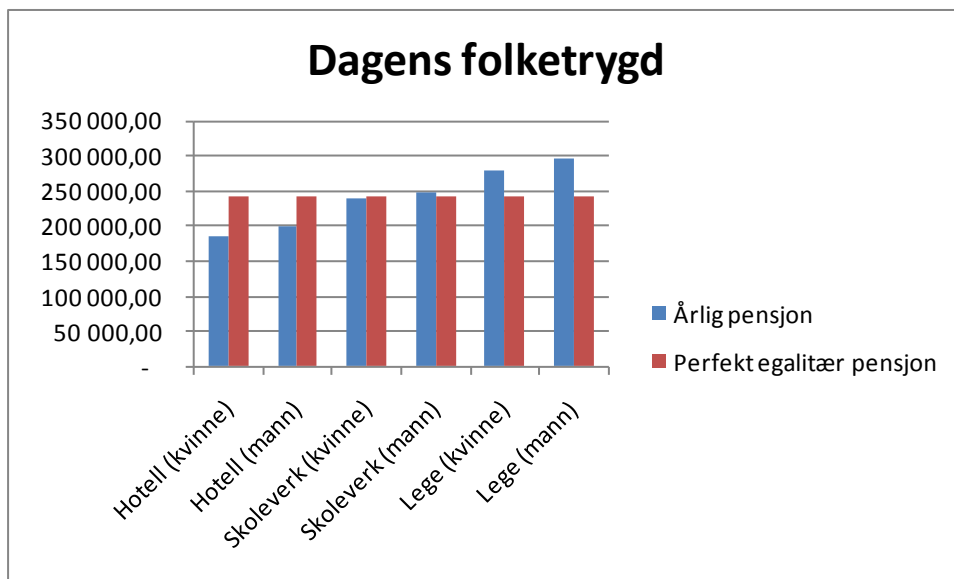
11.5 Vedlegg E

Egalitær rettferdighet

Egalitær rettferdighet betyr at alle skal ha samme årlige pensjon, uavhengig av tidligere inntekt og innbetaling til pensjonssystemet. Jeg bruker samme fremstillingsmetode som for samlet pensjon. Jeg vil kun kommentere resultatene kort.

Dagens folketrygd

Histogrammet under viser årlig pensjon og perfekt egalitær pensjon for dagens folketrygd.

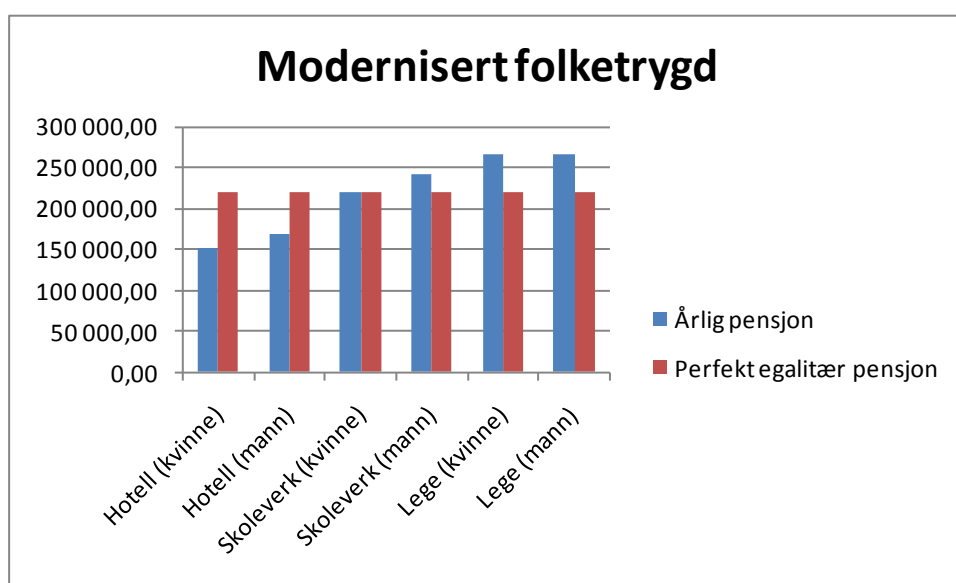
I tabellen under viser jeg det prosentvise og absolutte avviket mellom årlig og gjennomsnittlig pensjon. Jeg vektet det absolutte avviket med andelen av de ulike individgruppene i populasjonen. Det vektete absolutte avviket normaliserer jeg så ved å dividere på perfekt egalitær pensjon.

Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (kvinne)	-29,85 %	55 387,25	15,98 %	8 850,88
Hotell (mann)	-21,43 %	42 531,07	10,06 %	4 278,63
Skoleverk (kvinne)	-0,85 %	2 039,47	40,80 %	832,10
Skoleverk (mann)	3,03 %	7 524,92	20,12 %	1 514,01
Lege (kvinne)	13,45 %	37 449,24	7,10 %	2 658,90
Lege (mann)	18,58 %	54 983,64	5,92 %	3 255,03
Sum			100 %	21 389,55
Gjennomsnitt		33 319,26		
Normalisert				0,089

En kan se av både det prosentvise, absolutte avviket og histogrammet at kvinner og menn ansatt i skoleverket kan forvente en årlig pensjon som ligger nær perfekt egalitær pensjon. Det vektete absolutte avviket er derfor lavere enn det absolutte avviket fordi disse to gruppene representerer 60 prosent av befolkningen. Det normaliserte vektete absolutte avviket er 0,089. Det er vanskelig å si noe om størrelsen på dette før jeg har funnet lignende tall for de andre pensjonssystemene.

Modernisert folketrygd

Under følger et histogram som viser faktisk årlig pensjon og perfekt egalitær pensjon med modernisert folketrygd.

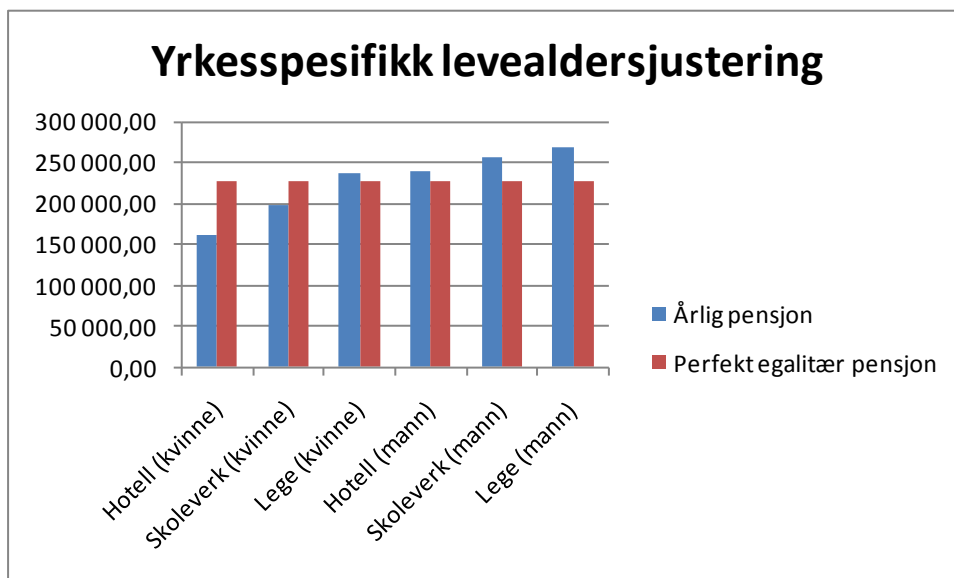
Her følger tabellen tilsvarende den for dagens folketrygd som viser ulike avvik mellom faktisk og perfekt egalitær pensjon.

Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (kvinne)	-43,87 %	66 877,60	15,98 %	10 687,04
Hotell (mann)	-29,82 %	50 375,08	10,06 %	5 067,73
Skoleverk (kvinne)	0,21 %	467,60	40,80 %	190,78
Skoleverk (mann)	9,39 %	22 741,71	20,12 %	4 575,63
Lege (kvinne)	17,39 %	46 168,65	7,10 %	3 277,97
Lege (mann)	17,92 %	47 874,73	5,92 %	2 834,18
Sum			100 %	26 633,34
Gjennomsnitt		39 084,23		
Normalisert				0,121

Også med modernisert folketrygd ligger avviket for kvinner i skoleverket svært nær perfekt egalitær pensjon. Avviket for resten av individene synes å ligge like langt eller lenger unna gjennomsnittet enn med dagens folketrygd. Dette reflekteres også i det normaliserte vektete absolutte avviket som er større enn ved dagens folketrygd. Dette tyder på at modernisert folketrygd er mindre i samsvar med egalitære rettferdighetsprinsipper enn det dagens folketrygd er. Dette er det samme resultatet som ved bruk av samlet pensjon.

Yrkesspesifikk levealdersjustering

I histogrammet under vises faktisk årlig pensjon og perfekt egalitær pensjon ved yrkesspesifikk levealdersjustering.

Tabellen under viser tilsvarende som de to foregående tabellene ulike avvik mellom årlig pensjon og gjennomsnittlig pensjon.

Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vettet absolutt avvik
Hotell (kvinne)	-41,16 %	66 147,48	15,98 %	10 570,37
Skoleverk (kvinne)	-14,05 %	27 952,22	40,80 %	11 404,50
Lege (kvinne)	3,81 %	8 977,45	5,92 %	531,47
Hotell (mann)	5,66 %	13 616,09	10,06 %	1 369,78
Skoleverk (mann)	11,94 %	30 763,87	20,12 %	6 189,69
Lege (mann)	15,23 %	40 742,29	7,10 %	2 892,70
Sum			100 %	32 958,51
Gjennomsnitt		31 366,56		
Normalisert				0,145

Det er interessant å se at det er de tre kvinnelige individtypene som har de tre laveste inntektene, til tross for at kvinnelige leger har den nest høyeste inntekten. Grunnen til dette er at yrkesspesifikk levealdersjustering justerer årlig pensjon slik at samlet pensjon i større grad skal gjenspeile inntekten som yrkesaktiv.

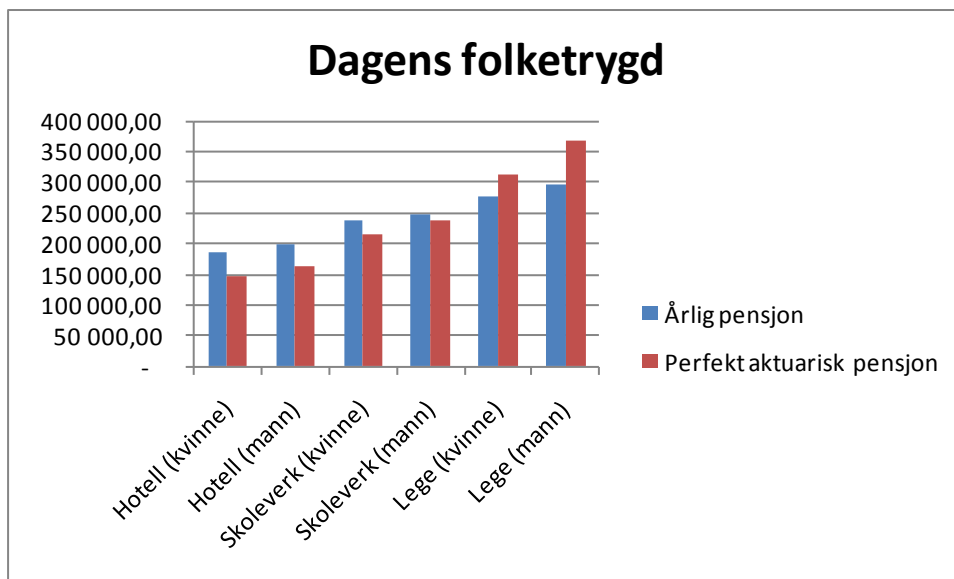
Kvinner ansatt i skoleverket har med yrkesspesifikk levealdersjustering det største avviket av alle individene. Derfor blir vektet absolutt avvik større enn absolutt avvik. Normalisert vektet absolutt avvik er 0,145, noe som er det høyeste for alle de tre pensjonsordningene. Dette er motsatt resultat som ved bruk av samlet pensjon som grunnlag. Når man benytter årlig pensjon er det altså dagens folketrygd som er det pensjonssystemet som i størst grad er i overensstemmelse med et egalitært rettferdighetssyn.

Aktuarisk rettferdighet – årlig pensjon

Perfekt aktuarisk rettferdighet betyr at alle skal ha en bestemt present av sin tidligere livsinntekt utbetalt i årlig pensjon. Jeg bruker nøyaktig samme metode og fremstillingsmåte som ved aktuarisk rettferdighet med samlet pensjon.

Dagens folketrygd

Her følger histogrammet som viser årlig pensjon og perfekt aktuarisk pensjon. Perfekt aktuarisk pensjon er lik 1,52 prosent av livsinntekten.

Under er tabellen som viser prosentvis og absolutt avvik, samt det vektete og normaliserte absolutte avviket for dagens folketrygd.

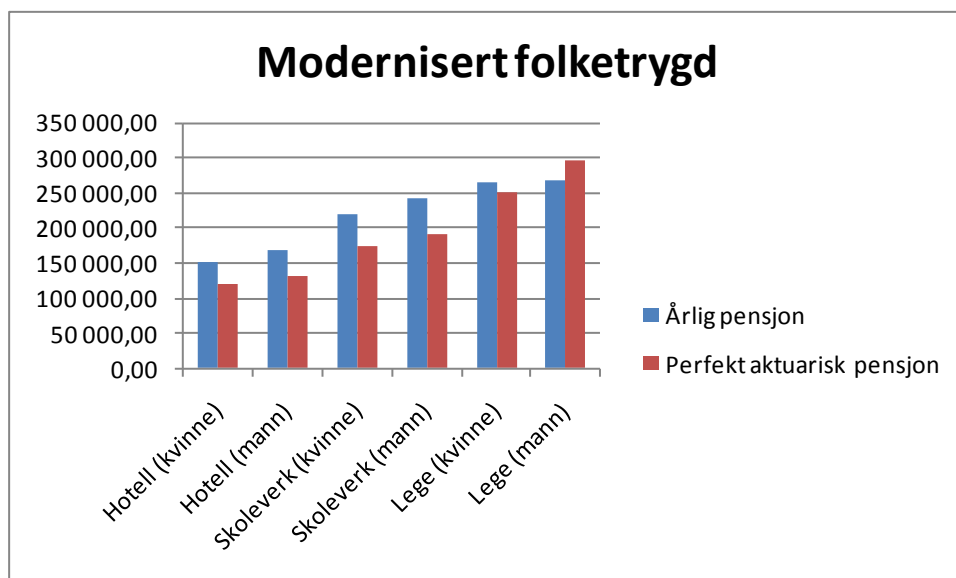
Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (kvinne)	19,83 %	36 806,02	15,98 %	5 881,60
Hotell (mann)	16,85 %	33 444,30	10,06 %	3 364,50
Skoleverk (kvinne)	10,07 %	24 056,19	40,80 %	9 814,93
Skoleverk (mann)	4,68 %	11 639,49	20,12 %	2 341,87
Lege (kvinne)	-12,05 %	33 552,09	5,92 %	1 986,28
Lege (mann)	-24,46 %	72 393,91	7,10 %	5 139,97
Sum			100 %	28 529,14
Gjennomsnitt		35 315,33		
Normalisert				0,118

Kvinner i hotell- og restaurantbransjen ligger høyest over det som ville vært perfekt aktuarisk rettferdighet, mens mannlige leger ligger lengst under perfekt aktuarisk pensjon.

Det vektete absolutte avviket er lavere enn det absolutte avviket fordi menn og kvinner i skoleverket har det laveste avviket. Det normaliserte vektete absolutte avviket er 0,118.

Modernisert folketrygd

Perfekt aktuarisk pensjon utgjør 1,22 prosent av livsinntekten årlig. Histogrammet under viser perfekt aktuarisk pensjon og samlet pensjon.

I tabellen under vises ulike avvik mellom årlig pensjon og perfekt aktuarisk pensjon.

Yrke	Prosentavvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (kvinne)	21,47 %	32 726,78	15,98 %	5 229,74
Hotell (mann)	21,41 %	36 177,34	10,06 %	3 639,44
Skoleverk (kvinne)	21,33 %	46 877,49	40,80 %	19 126,02
Skoleverk (mann)	21,26 %	51 461,50	20,12 %	10 354,05
Lege (kvinne)	5,44 %	14 436,16	5,92 %	854,62
Lege (mann)	-10,94 %	29 228,62	7,10 %	2 075,23
Sum			100 %	41 279,10
Gjennomsnitt		35 151,31		
Normalisert				0,188

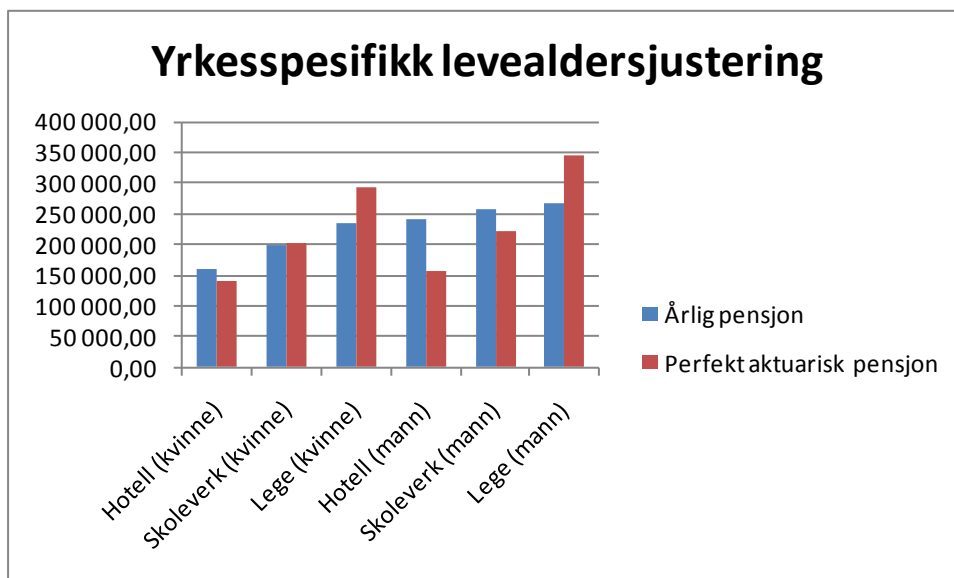
Med modernisert folketrygd har de fire lavtlønnede individene alle 21 prosent mer i pensjon enn det som ville vært aktuarisk rettferdig. Grunnen til at de har det samme prosentvise avviket kommer av at opptjeningen er fullstendig aktuarisk for pensjonsgivende inntekt opp til 7,1 G. Ettersom ingen av gjennomsnittsindividene tjener over denne grensen blir de derfor

overkompensert like mye i prosent. Mannlige leger er den eneste som får mindre enn det han skulle hatt i et perfekt aktuarisk pensjonssystem.

Det vektete absolutte avviket er større enn det absolutte avviket. Grunnen til dette er at det er store avvik i de største gruppene i samfunnet. Det normaliserte vektete absolutte avviket er 0,188. Dette er høyere enn ved dagens ordning, noe som betyr at dagens folketrygd er mer i samsvar med aktuariske rettferdighetsprinsipper enn modernisert folketrygd. Pensjonsreformen synes altså heller ikke å medføre økt aktuarisk rettferdighet når man tar utgangspunkt i årlig pensjon. Løftene om at modernisert folketrygd skal føre til økt aktuarisk rettferdighet ser derfor ut til å kunne bortvises, basert på min analyse. Jeg avviser imidlertid ikke at pensjonsreformen har aktuariske trekk som dagens folketrygd ikke har, som for eksempel alleårsregelen og proporsjonal opptjening opp til 7,1 G.

Yrkesspesifikk levealdersjustering

Perfekt aktuarisk pensjon utgjør 1,43 prosent av livsinntekten årlig. Histogrammet under viser årlig og perfekt aktuarisk pensjon.

Som histogrammet viser er det ikke særlig sammenheng mellom perfekt aktuarisk pensjon og årlig pensjon. Grunnen til dette er at yrkesspesifikk levealdersjustering er konstruert for å gi aktuarisk rettferdighet når man sammenligner samlet pensjon fordi delingstallet gjenspeiler forventet gjenstående levetid for ulike individer.

I tabellen under er ulike avvik mellom årlig pensjon og perfekt aktuarisk pensjon vist.

Yrke	Prosentvis avvik	Absolutt avvik	Andel av befolkning	Vektet absolutt avvik
Hotell (kvinne)	12,85 %	20 647,46	15,98 %	3 299,46
Skoleverk (kvinne)	-1,70 %	3 384,57	40,80 %	1 380,90
Lege (kvinne)	-24,54 %	57 866,42	5,92 %	3 425,69
Hotell (mann)	35,41 %	85 142,76	10,06 %	8 565,36
Skoleverk (mann)	13,45 %	34 637,51	20,12 %	6 969,07
Lege (mann)	-29,59 %	79 176,73	7,10 %	5 621,55
Sum			100 %	29 262,04
Gjennomsnitt		46 809,24		
Normalisert				0,129

Det er til dels store avvik mellom årlig og perfekt aktuarisk pensjon. Fordi de minste avvikene er i de største klassene er vektet absolutt avvik mye mindre enn det absolutte avviket. Det normaliserte vektete absolutte avviket er 0,129, som er mye lavere enn pensjonsreformen, men så vidt høyere enn dagens folketrygd.

Oppsummering rettferdighet

Med samlet pensjon var yrkesspesifikk levealdersjustering det systemet som var mest i samsvar med både aktuarisk og egalitær rettferdighet. Dagens folketrygd var det nest mest egalitære og aktuariske pensjonssystemet. Når man sammenligner på grunnlag av årlig pensjon er det dagens folketrygd som er mest i henhold til aktuariske og egalitære prinsipper. Yrkesspesifikk levealdersjustering er nest mest aktuarisk, mens modernisert folketrygd er nest mest egalitær.

Det interessante er at modernisert folketrygd og pensjonsreformen aldri er mest aktuarisk. Som nevnt flere ganger tidligere er det flere aktuariske trekk i den moderniserte folketrygden. Derfor kan dette virke noe overraskende for enkelte.